

Transcriptie interview de heer H.J. van der Veer op 6 juli 2017

Korte samenvatting/ inhoudsopgave interview

4 Personalia.

4 Achtergronden ouders/grootouders.

6 Achtergrond G.

12 Werk vader.

12 Invloed oorlog.

13 Invloed werkloosheid vader.

15 School, opleiding.

17 Sociale klasse.

19 Middelbare school.

20 Terug naar de oorlog.

31 Bevrijding.

34 Na de oorlog. (school, werken).

36 Werken bij Van der Linden.

37 Diensttijd.

42 Opleidingen naast werken.

47 Drukkerij Amsterdam.

51 Drukkerij Den Haag.

55 Technieken van drukken.

1.06 Werken Hillegom Trio.

1.10 Vervroegd pensioen.

1.11 Ars Aemula.

1.19 Terug naar socialistische organisatie bedrijf Amsterdam.

1.22 Werksfeerverandering.

1.27 Kunstenaarsbestaan bij Ars Aemula.

1.30 Verandering technieken Ars

1.35 Bespreking foto's.

1.36 Huisvestingsproblemen alleenstaande.

1.43 Relaties.

1.46 Vervolg bespreking foto's.

1.56 Einde gesprek.

(Voorgesprekjes aan de hand van klaargelegde foto's).

G: Nou ja, en dan had ik hier nog foto's van Pieter de la Court[straat 23].

En dit is vlak voor de oorlog geweest, dat mijn oudste broer en oudste zus verkleed waren als sneeuwmannen. Daar was altijd een speeltuinfeest, dat was altijd op 31 augustus, want dat was Koninginnedag, en daar werd altijd speeltuinfeest gehouden. En dit moet vlak voor de oorlog zijn geweest, want in de oorlog is dat natuurlijk allemaal weggegaan.

En dit is ook vlak voor de oorlog; hier zie je mijn broer en zus weer.

I-2: En wat is dit, een verkleedfeest?

G: Ze waren verkleed als sneeuwmannen.

En verder is er niet iets wat, het zijn in hoofdzaak familiefoto's. Daar heb je weinig aan.

Dit zijn allemaal foto's van mijn oudste zus, die zat in een operettegezelschap. Die ging altijd optreden in de Schouwburg of zo. Een dagje uit.

Even kijken, dit zijn opa en oma, dit is ook familie van mij, dit is ook mijn oma en opa.

I-1: Het leukste zijn natuurlijk historische gebeurtenissen.

G: Ja, daarom, dit is wat minder interessant.

I-1: Even de personalia, ook voor de band. Uw naam is Bert van der Veer.

G: Ja.

I-1: Geboortejahr?

G: 1935.

I-1: Geboorteplaats?

G: Leiden.

I-1: We beginnen met de ouders en grootouders. Hoe groot was het gezin van uw beide ouders?

G: Van het gezin van mijn moederskant [Johannes Cornelis de Heiden, schipper, en Anna Karreman] was het een gezin van acht kinderen. Van mijn vaderskant [Willem van der Veer en Jansje de Wit], ik dacht zeven [minstens negen]. Maar dat weet ik niet eens zeker, want er is er ook een overleden, geloof ik.

I-1: Maar in de orde van grootte?

G: Maar grootouders van moederskant heb ik wel gekend, want die woonden paar huizen van waar wij woonden. Maar van vaderskant, die heb ik niet gekend. Die waren al overleden. Die woonden daar achter het Plantsoen, Haverstraat, ik weet niet hoe die straten allemaal heten. Daar heeft hij gewoond, ja. [Haverstraat 91] De vader van mijn vader had een bottelarij. Die zat in die steeg naast de Lakenhal. Dat weet ik wel.

Want ik weet, toen mijn vader ziek was, de laatste paar jaar, nou niet eens eigenlijk, een half jaar kan ik beter zeggen, toen hadden we een fotootje van die steeg. En toen zei hij: "Hee, hee, daar heeft mijn vader een bottelarij gehad". Daar reageerde hij toen op. Maar ik heb hem helemaal niet gekend. We hadden wel contact met de broers en zussen van hem. Die kwamen op verjaardagen wel bij mijn ouders thuis. Dat is wel zo.

Ik kom zelf uit een gezin met zes kinderen. Ik ben één van een tweeling. Dat is heel mooi. Ik ben geboren in de 3 Octoberstraat in Leiden [nr. 8]. Dus Leidser kan het niet.

En het mooiste, dat verhaal heeft mijn vader ooit verteld, of het waar is weet ik niet, maar ik denk het wel, mijn moeder kennende. Mijn moeder moest eigenlijk naar het ziekenhuis voor de bevalling van de twee, maar dat ging niet, dat durfde ze niet met het vervoer van Leiden. Toen zijn artsen van het ziekenhuis gekomen, thuis. En toen waren wij geboren en ik was heel klein, kon net de couveuse niet in. Broer Wim die was ietsje dikker en groter, is hij nog steeds, en toen zei ze tegen de arts, toen zei ze, ja, toen zei de arts: "Je hebt twee zonen, oh mooi!". En toen schijnt mijn moeder gereageerd te hebben, zo van: "Nou, neem er maar één mee, voor de moeite".

I-1: Ha ha ha.

G: Dat verhaal dat gaat nog steeds de ronde, dat vind ik wel een mooi verhaal.

I-1: En zeker op zo een moment dat je nog zoveel humor kunt opbrengen?

G: Ja, dat je dat nog opbrengt, ja. Ja, dat was heel komisch.

Toen zijn we verhuisd. Het was een benedenwoning, dat werd te klein. Er waren al twee kinderen en toen waren het er ineens vier. Toen zijn we verhuisd naar de Pieter de la Courtstraat. Nummer 23. Dat zijn die oudere huizen.

I-1: Waar is de Pieter de la Courtstraat ook al weer?

G: Een zijstraat van de Herenstraat en de Lammenschans.

I-1: Oh ja. Dat waren toen vrij nieuwe huizen zeker?

G: Nee, dit was een rijtje oude huizen. In 1900 gebouwd. Want aan de overkant en de hele wijk eromheen, Tuinstadwijk, die zijn later gebouwd. Want toen was er nog weiland. Want mijn vader weet nog dat er achter het huis een sloot liep. En dat klopt ook wel, want als je het boekje leest van Cor Smit over Tuinstadwijk, die heeft het er ook over. Ja, ze moesten een groter huis hebben en dat was ook nodig, en dit was betaalbaar, toen zijn ze daar gaan wonen. Daar zijn ze blijven wonen. En dat huis dat heb ik toen later ook gekocht. Omdat toen de boel opzij ging door allerlei mensen en de eigenaar ook, die wilde ervan af. En dat heb ik samen met mijn broer toen gekocht. We wilden niet het risico lopen dat als mijn ouders ouder waren, dat ze problemen met andere verhuurders gingen krijgen. Toen hebben we het gekocht. Het was heel goedkoop.

Ik heb er ook heel lang gewoond. Want het probleem was, dat ik al een keer geopperd heb, ik kreeg geen huis. Als je niet getrouwd was, kreeg je niks. Je moest het maar uitzoeken. Later heb ik nog wel een atelier gehad, maar daar kon ik niet echt wonen. Dat was combinatie van thuis wonen en atelier.

I-1: We proberen het een beetje chronologisch te doen. We komen er vanzelf op. Maar een beeld te geven van het gezin, wat deed vader?

G: Vader was boekdrukker (pakt een foto erbij), daar staat ie, bij de Leidsche Courant. De handelsdrukkerij.

I-1: Bij de Leidsche Courant?

G: Ja.

I-1: En drukte die dan alleen de Leidsche Courant?

G: Nee, handelsdrukkerij dat wil zeggen: handelsdrukkerij. En de krant, daar was een aparte afdeling voor.

I-1: Het was één bedrijf?

G: Het was één bedrijf. Ik heb toen een interview gehad in dat boekje, dat maakte ik altijd voor ze.

I-1: Het Jaarboek [van Vereniging Oud Leiden]?

G: Het jaarboek, ja. Toen hadden ze het erover. En ik zei: "Ik heb nog wel een mooie foto van mijn vader nog". Ik heb hem hier niet, want hij zit bij mijn oudste zus in een ander boek. Ik dacht dat hij hierin zat, maar hij zit er niet in.

I-1: En wat voor functie had ie?

G: Hij was boekdrukker, zoals dat heet. Dus hij stond achter de pers. Vandaar dat ik ook in het grafische vak ben terechtgekomen. Maar mijn moeder was gewoon huisvrouw. Zoals toen gebruikelijk was. Nou ja, het ging allemaal vrij goed.

Naar de lagere school Rapenburg, nr. 48, dat is met die mooie zuilen, keek over de Universiteit, dat gebouw, dat was een katholieke jongensschool.

I-1: Het gezin was katholiek?

G: Ja.

I-1: Speelde dat een belangrijke rol?

G: Niet zo, niet echt dat ze heel streng waren.

I-1: Mochten wel met kinderen van andere geloven omgaan?

G: Ja, dat was helemaal geen probleem. Je speelde gewoon met kinderen uit de straat, dat was helemaal geen probleem. Nee, we gingen gewoon met iedereen om. Dat ging gelukkig goed, dat zou ik niet leuk gevonden hebben.

Mijn vader werd, toen ik geboren werd, met mijn broer samen uiteraard, toen is hij werkloos geworden. Dat was niet zo leuk, dat had je in die periode, toen is hij een jaar of vijf, zes werkloos geweest.

I-1: Tot aan de oorlog?

G: Tot aan begin van de oorlog. Toen had hij die baan bij de Leidsche Courant. Hij werkte toen in Rotterdam. En toen heeft hij gelukkig die baan gekregen. Maar ja, toen kwam vijf jaar oorlog overheen, dus dat was niet zo simpel voor mijn ouders. Eerst vijf jaar werkloos en toen kwam vijf jaar die oorlog er overheen. Ik weet dat we na de oorlog ook niks meer hadden. Ze moesten opnieuw beginnen en toen is in 1944 mijn jongste zusje nog geboren.

I-1: Als laatste?

G: Ja, ze was een nakomertje. Ik denk niet dat het de bedoeling geweest is, maar in '44 was het ook geen tijd om kinderen te krijgen hoor. Ik had mijn broer Joop, die zat na ons. Het is heel moeizaam geweest, maar we zijn er gelukkig goed doorheen gerold. En mijn moeder zei altijd: "Jullie zijn gezond gebleven". Dat was heel belangrijk natuurlijk.

Mijn moeder heeft t.b. [tuberculose] gehad en dat heeft ze niet gemerkt. Dat bleek later bij onderzoeken toen ze al oud was. Toen zeiden ze: "Jouw moeder heeft t.b. gehad". Ik zei: "Dat heb ik nooit gemerkt aan haar. Ze was bijna nooit ziek". Maar tja, ze is er goed doorheen gerold. Dat hebben we gelukkig niet geweten. En het was ook niet besmettelijk, want anders hadden wij het ook gekregen. Maar de artsen zeiden dat ze sterk geweest moet zijn, want het was niet de ideale periode om die ziekte te krijgen.

I-1: Maar die periode van werkloos... Ik neem aan dat het ook lastig was om rond te komen?

G: Ja, ja. Ze kregen natuurlijk wel een uitkering, maar dat was heel weinig en ik weet nog dat mijn vader heel boos was. Toen waren ze bij het Arbeidsbureau gegaan. En dat was in die oorlogsjaren ook iets, toen deed die man het luikje open. En die, dat had je toen nog, er was hele afstand, was heel statusgevoelig, dat was in die tijd. "En jij?", zei die toen tegen een collega van hem. Die was toen ontzettend boos geworden. "En jij", zei die, "ben je helemaal gek geworden?" Die afstand was toen heel groot nog. De afstand tussen de arbeider, de gewone man en de elitaire kant. Dat is gelukkig nu wat minder. Maar als je niet oppast, gebeurt dat nu weer.

I-1: Maar was het lastig toen om rond te komen?

G: Ik heb er als kind toen weinig van gemerkt. Ik was toen eigenlijk te jong nog.

I-1: Ja, om dat zelf te herinneren.

G: Moeder zei altijd wel: "Je mag 100 gulden hebben in de week". Kijk, dat weet ik nog wel. Maar dat was meer na de oorlog. In de oorlogsjaren zelf, ja, ik ging gewoon naar de kleuterschool. Ik heb ook nog op een soort crèche gezeten, een paar dagen. Dat vergeet ik. Dat kan ik me nog heel vaag herinneren, dat ik een jaar of drie geweest moet zijn en dat ik samen met mijn broertje Wim op die crèche was, maar ik herinner me alleen dat mijn moeder was vergeten ons op te halen. Dus we zaten er en toen werd het donker, ha ha.

I-1: Ja, dat vergeet je niet.

G: Dat was op de Hogewoerd, bij de zusters, Catherina heette dat, geloof ik, of De Voorzienigheid heette het, geloof ik, daar op de Hogewoerd, dat was die nonnenschool. Je had daar een meisjesschool, daar zat mijn zus op. En later zat ik op de kleuterschool daar. Daar heb ik prima herinnering aan. Het was een leuke school, niet streng. Heel aardig en juffrouw Jansen, die weet ik nog, die was een heel aardige juffrouw. En zuster, wij noemden haar altijd Tolatina, maar ik denk dat ik het verkeerd uitspreek; ze kregen toen allemaal

heiligennamen, die zusters. En we mochten kijken in een ander lokaal. Die zuster had een hele mooie tekening gemaakt van een madonna met kindje op een bord, die had ze getekend. En ik vond dat heel mooi. Dat zat er toch wel een beetje in, dat tekenen. Ik tekende altijd enorm, er was altijd papier in huis. We zaten bij een drukkerij, dus papier was er altijd. En krijgt kregen we altijd, en kleurboeken. Was een vast gegeven met cadeautjes. Maar ik herinner me die tekening nog. Die vond ik prachtig. Ja, die school, die was prima.

En toen naar grote school met vijf of zes jaar en dat was op Rapenburg.

I-1: En dat was in de oorlog?

G: Dat was, nee, na de oorlog. Ik was 10. Nee, 6 jaar. Dat moet in de oorlog geweest zijn. Het was een strenge school, een Katholieke school, maar heel streng. In het begin, weet ik nog, dat we steeds een andere leraar kregen. Want die moest onderduiken. En dan had je een leuke leraar en dan was hij weer weg. En dan kreeg je een of andere juffrouw die ergens opgedoken was. Een oudere dame op school. Een paar oudere leraren, die bleven wel. Ik kan me herinneren meneer Dieren, die zat in de derde, vierde klas, die bleef wel. En meneer Huskens, daar heb ik geen prettige herinneringen over. Een nare strenge man. Een soort dictator, dat was verschrikkelijk. Dat was in de vijfde, zesde klas. En toen werden we samengevoegd, omdat er geen leraren meer waren.

I-1: Maar mochten die niet blijven omdat ze leraar waren?

G: Nee, nee, nee, dat hing gewoon van leeftijd af. Die anderen waren al wat ouder, ik denk boven de veertig, en dat ze niet meer nodig waren. Ik weet niet hoe dat precies geregeld was.

I-1: En blijkbaar kregen ze ook geen vrijstelling omdat ze voor de klas stonden?

G: Als kind weet je dat niet.

I-1: Nee, je merkte alleen dat er steeds minder waren.

G: En dat er nieuwe leraren, oude dames, kwamen. Die waren meer voor de lagere klassen. Want de eerste klas, daar had je juffrouw Broerse, dat weet ik nog. En die was heel aardig. En je had nog verschil tussen A en B. B betekent voor de arbeiders en A was voor de middenstand. Ook dat verschil zat erin. We hadden eigenlijk naar A gemoeten, maar we kwamen in B terecht. Je werd gewoon toegewezen. Er werd niet gevraagd, nee. Je ging gewoon naar de B, dat was voor de arbeiders.

I-1: Ja, ja. Ze keken niet wat je kon, maar alleen waar je vandaan kwam?

G: Ja, dat werd voorgeselecteerd.

I-1: A en B dus.

G: A werd meer opgeleid voor het voortgezet onderwijs. Die kregen dan wat strenger, wat meer dingen die belangrijk waren als je naar de MULO ging of naar de HBS. Nou, de meesten gingen naar de MULO als ze het haalden. Want die middenstand zorgde wel dat ze daar terechtkwamen, dat was meer status. Dat had er ook mee te maken he? En ik heb dat nooit zo erg begrepen. Je ging naar school en je ging gewoon over en prima.

I-1: Als je B deed, ging je na afloop van school werken?

G: De ambachtsschool of iets dergelijks.

I-1: Of werken?

G: Ja. Nou, je had nog twee jaar een soort ULO. Die zat op de Pelikaanstraat. Daar moest je heen. Want je was toen maar 12 jaar en met 14 jaar kon je pas werken. Er moest een overbrugging komen. En dat was bij gebroeders Den Elzen. Dat waren heel aardige leraren. Die hadden ook geen statusgevoel en je kreeg ook heel leuke dingen te doen. Je kreeg wat anders dan alleen taal en rekenen en dergelijke. Ze begonnen met Engels. Dat was heel maf dat ze dat deden in die tijd. En ze gaf je ook meer tekenles. En je mocht handarbeid doen.

I-1: Dat was na de oorlog?

G: Ja. Ik was 12 jaar. Tot 14 jaar. Toen was de vraag, wat ga je doen?

I-1: Ja, mag ik nog even terug naar de oorlog, want dat is een interessante periode. Wat je daarvan meemaakt hebt?

G: Nou, weinig. Weinig problemen. We speelden op straat gewoon. We gingen allerlei spellen doen. Ik kan me één keer herinneren, je moest om 8 uur binnen zijn, dat was spertijd, dan moest je binnen zijn, en het was mooi weer, het was goed weer, dus we waren met kinderen in de straat aan het spelen. Een straatspel, dan liep je naar elkaar toe, ik weet niet eens meer hoe dat heette. Toen was er ineens een Duitser: “Was ist hier los?” Die dacht dat er een feestje was. We schrokken allemaal, dus allemaal gauw naar binnen, het was 8 uur. Dat mocht niet meer.

En wat je verder had, ik weet nog toen mijn zusje nog heel klein was, die Duitsers zaten ingekwartierd in de school in de Stadhouderslaan, wat nu de Islamitische school is. En dat was een Protestantse school. En die waren ingekwartierd en toen gingen ze allemaal snoep uitdelen aan de kinderen en toen ben ik met mijn zusje daar naartoe gegaan in de kindervan, want dat was heel interessant natuurlijk. Je had van die Duitsers wel goeddoeners. Maar verder heb ik weinig meegemaakt daarvan.

Ik weet wel, je had toen die constructiefabriek, die aan de Zoeterwoudseweg zat, een grote metaalfabriek. En die hebben ze toen opgeblazen. Ja, die is opgeblazen.

I-1: Door?

G: Door de Duitsers. Ja, want ze dachten dat hij mensen achterhield, zodat ze niet naar Duitsland hoefden. Ze hier konden blijven werken. Later heeft er ook een verhaal in gestaan in een van de boekjes. Poom heette die, geloof ik, die man. Maar ik weet het niet zeker. Je kunt het terugvinden in Dirk Essink. Die heeft er een verhaal over geschreven, over die situatie toen. [vermoedelijk bedoeld: jaarboek van de Dirk van Eck-stichting, een artikel over directeur Felix Guljé]

Dat weet ik ook nog. Dat die Duitsers begin van de oorlog kwamen, dat ze Valkenburg, Nederlanders, parachutes werden gedropt en die werden uit de lucht geschoten. Ik heb het zelf niet gezien, maar mijn oudste zus wel. Die heeft dat wel gezien en soms, dan ging ze kijken en dan ging het fout en dan viel ze flauw en dan werd ze opgevijseld en dan ging ze weer kijken en dan zei hij: “Ga jij nou maar naar huis, anders lig je straks weer”. Dat is een paar keer gebeurd.

En verder weet ik dat mijn vader thuis kwam en dat hij in het bombardement van het station had gezeten. Ja, het was namelijk zo, een collega van hem woonde daar op de Stationsweg en die hadden daar 's morgens de bombardementen gehad en die zei: “Ja, ik weet niet wat er aan de hand is, thuis, met zijn moeder en zijn zusje”, die woonden in dat huis. En vader zei: “Weet je wat, ik loop even met je mee. En dan gaan we even kijken”. En toen kwamen ze terug. En mijn vader is toen door een loods, die had daar een stalling van meel geloof ik, daar kon je doorheenlopen en dan kwam je achter het Schuttersveld terecht. En mijn vader is daar doorheen gelopen en die op het Schuttersveld, daar had je een schuilkelder, die was speciaal gebouwd voor de bewoners, en die is in die schuilkelder toen gaan schuilen.

I-1: Want er kwamen toen nieuwe vliegtuigen?

G: Ja, voor de tweede keer. Want ze bombardeerden dus die bruggen, omdat die V1's werden daarover vervoerd naar Den Haag.

I-1: Ja, station.

G: Ja, station. En ook bij De Vink. En die brug bij de Haarlemmertrekvaart, als je die kapotmaakte dan kon die er niet door. Dat was dus de opzet. Ja, en ze wisten ook dat het ziekenhuis daarachter lag. Dus een heleboel bommen zijn gevallen daarvóór, in die arbeiderswijk. Maar goed, die mensen moesten daar allemaal weg want het werd platgebombardeerd. Maar mijn vader heeft erin gezeten, maar hij kwam heel rustig thuis. Helemaal niet nerveus of wat dan ook. Hij vertelde dat zo. Ik zei: “Dat je daaraan denkt. Kon je wel eten?” Ja, hij kon wel eten, niet teveel. Ha ha.

En bollen eten, en suikerbiet. De eerste suikerbiet kreeg ik bij mijn oma, die woonde een paar huizen verder. En die zei toen: “Moet maar eens proeven. Dat zijn suikerbieten. En nou ja, vond wel aardig, maar had toch iets hezigs. En bollen tegen kachel poffen en zo.

I-1: Maar dat is echt niet te eten?

G: Nee. Je eet het wel, maar het is echt niet te eten. Het heeft zo een rotsmaak. Maar mijn vader had wel een volkstuin in die tijd ook en het was zelfs slim van hem, want dan kon hij goed verbouwen. Aardappelen, groenten en het laatste jaar peulvruchten. Bruine bonen, erwten.

I-1: Die kun je bewaren.

G: Die kun je bewaren. Ik kan ze nou nog niet eten. Ha ha. Als het moet, maar als het even kan, liever niet.

En wat hij ook gedaan heeft, hij heeft om zijn land tabaksplanten gezet, die droogde die, die vermaalde die dan en dan kon hij die verkopen. Want tabak was er ook niet meer. Dat heeft ie gedaan. Dat was wel heel slim van hem. Ik weet, als hij thuis was dan zat ie al kranten te versnipperen. En dan moest je natuurlijk helpen in die tuin. En dat was meer na de oorlog, dan moest je bonen afhaken. Sperziebonen en zo. Dan ging je in de tuin bonen helpen plukken en mijn moeder ging dan inmaken in zout. Die weckpotten had ze niet. Dat was ook erg kostbaar. Dus hadden we in de winter zoute bonen, zoute sperziebonen. Maar goed. Het was in ieder geval om verder te komen. Na de oorlog was er ook niets.

I-1: Maar goed, dan ging het wel wat makkelijker.

G: Dan ging het wel wat beter ja. Mijn ouders hebben dat gelukkig meegemaakt.

I-1: En hongertochten? Heeft de familie nog hongertochten gemaakt?

G: Vakantie? Nou nee.

I-1: Hongertochten, om eten te halen.

G: Ja, mijn vader en mijn oudste broer gingen melk halen voor mijn jongste zusje.

I-1: In de buurt?

G: In Zoeterwoude. En op het laatst had hij een vast adres waar die terecht kon. Want de boer wist dat we een baby in huis hadden en daar kon hij altijd melk halen.

En mijn broer had een kinderfietsje, die had hij cadeau gekregen van mijn tante en daar ging die naartoe en toen was een keer, toen hoorde mijn vader dat ze al die fietsen vorderden. En hij wist dat hij daar ook was. Toen is die daar naartoe gegaan, heeft ie hem er tussenuit gehaald en zei: “Nee, dat fietsje hebben we nodig”. Dat werd kennelijk geaccepteerd door die Duitsers.

En ik weet ook dat mijn oudste broer een keer thuiskwam en toen had hij iets van eten gekregen bij een boer, iets met spek en nog iets, en toen was die straal misselijk geworden. Ha ha. Dat kon hij totaal niet meer hebben. Maar hij ging er wel op af. Hij was een paar jaar ouder dan ik was.

I-1: En het bombardement over de brug, bij de trein naar Utrecht?

G: Ja, daar hebben we nooit problemen mee gehad.

I-1: Niet gehoord ook?

G: Wel gehoord.

I-1: Ja, Pieter de la Court ligt ook behoorlijk ver weg ten opzichte van daar.

G: Ik weet wel dat het gebeurd is, maar niet echt doorgedrongen. Maar was wel dat het huis dat op de Lammenschans opgeblazen is. Dat heb ik wel gezien. Dat was op de hoek van de Dahliastraat en de Lammenschans. Die man zat in de ondergrondse. En dat verhaal, ik heb het gezien dat het huis helemaal kapot was en het beddegoed hing er helemaal voor, en er waren allemaal van die lichtgevende speldjes. Wat de bedoeling daarvan was, weet ik niet, maar die kon je opprikken en daar liep de hele buurt mee. Want er lag een heleboel van. Als je dat bij een lamp hield, en het was donker, dan gaf het licht. Een soort, ja, ik weet niet wat voor soort materiaal dat was, maar wij vonden dat prachtig.

Maar mijn vader kwam later met het verhaal thuis. Een van zijn collega's, die man is nog kunnen vluchten, via balkons, en die kwam terecht op het balkon van mijn vaders collega. En die werd gezocht door de Duitsers. En toen zei die: "Ja, wat moet er gebeuren?" Ze zaten met die man. Alles was afgezet. Toen heeft ie gezegd: "Als je me nou als je vrouw bij de arm neemt en naar buiten loopt". Toen heeft ze hem gebracht als haar man. "En als je me brengt naar een apart adres in de Koninginnelaan, dan kom ik wel terecht". En dat heeft ze toen ook gedaan. En dat verhaal hoorde ik via mijn vader natuurlijk. Dat klopt ook wel, want kijk, toen heb ik ook een interview gehad voor een landbouwproject van mijn achterbuurjongen. En dat verhaal is toen verteld. Toen zei die: "Ja, dat is leuk, dat wil ik wel weten". En toen heeft ie ook een verslag ervan gegeven en dat is heel bekend.

En wat ik me wel herinner van mijn broer Wim. Die was in de stad met een paar vriendjes. Dat vliegtuig is naar beneden gekomen, op het ziekenhuis. En daar was hij vlakbij. Hij liep daar op de Hogewoerd. Hij heeft verteld dat hij hem over zag komen en dan zeiden ze: "Die is geraakt". En het leukste verhaal is eigenlijk, toen raakten ze in paniek en ze liepen er naar toe en toen zei de vrouw van de slagerij: "Ga maar even binnen zitten, dan krijgen jullie limonade". Nou, die limonade heeft hij nooit gekregen. Hij is naar huis gekomen en daar was ie heel boos over dat hij geen limonade kreeg. Ha ha. Limonade was toen heel bijzonder en die vrouw, die was al lang vergeten dat die kinderen in huis zaten. Ze waren met zijn vijven. Ik weet dat er paniek was thuis. Jee, die kinderen zijn in die buurt, die lopen daar, en toen wilden ze gaan zoeken en toen kwamen ze gelukkig al thuis. Maar verder hebben we geen echte problemen, ja, honger. Je kreeg eten op school. Dat gebeurde ook. Was soep waar meestal niets in zat. Je kon ook eten halen, dat gebeurde ook. In de gaarkeukens die je had, daar kon je eten halen. En ik weet nog dat mijn vader zei, er liep iemand langs, een vrouw en die had eten gehaald. En toen zei mijn vader: "Zo, zit er nog vlees in?" En toen zei ze: "Ja, als je je klauw erin steekt". Ha ha. Als je je klauwen erin steekt. Maar ik denk dat die uitdrukking wel meer werd gebruikt.

I-1: En de Bevrijding? Dat was natuurlijk wel iets.

G: Dat was fantastisch, ja. We moesten naar de kerk. Mijn moeder zei, we waren 10 jaar. Even terug naar het begin. We lagen in bed. Toen zei mijn vader, hij kwam op de kamer en zei: "Het is oorlog nu. De oorlog is uitgebroken". Het zei je niets, als vijfjarige.

En van de bevrijding weet ik nog dat mijn moeder zei: "Morgen is het bevrijding, is de oorlog afgelopen, en jullie gaan eerst naar de kerk om half 8, de mis van een half uurtje, en als je dan buiten komt, dan is het officieel. Dan mogen de vlaggen naar buiten en zo". De kerk heeft voor mij nog nooit zo lang geduurd. En toen kwamen we buiten, dat was de Petruskerk, Lammenschans, en daar hingen overal vlaggen. Mensen hadden de vlaggen dan toch kennelijk bewaard. Nou, dat was geweldig. Dat was feest, overal feest. En die buurtfeesten kwamen toen ook, waar ik die foto's van heb. En ja, dat was geweldig natuurlijk. Maar ja, toen moest daarna alles omgebouwd worden. Dat had iedereen. Ja, dat is bekend. Die tijd, die was voor iedereen wel een beetje moeilijk.

I-1: Moest vader niet werken in Duitsland?

G: Mijn vader heeft daar niet gewerkt. Hij moest wel werken voor de Leidse Courant. En die directeur, die was niet helemaal safe en dat was niet zo prettig natuurlijk, maar hij zegt: ik kan wel stoppen, hij is wel gevraagd of hij kon onderduiken, maar mijn moeder zat met zes kinderen en die was niet zo erg handig, moet ik zeggen. Ze heeft het gezin wel draaiende gehouden, maar bepaalde dingen deed ze een beetje onhandig. Ja, ik kan ze niet in de steek laten met die zes kinderen. Want ze drukten namelijk ook voor de Duitsers en mijn vader wilde dat eigenlijk niet. Ik weet nog dat ze zo een A-4 formaat, het papier werd ook steeds minder natuurlijk, en dat heette De Burcht en dan stond er altijd zo een grote advertentie in van een NSB-er die overleden was. Toen zei mijn vader tegen collega's: "Moeten we dat nou wel doen? Dat kan toch niet eigenlijk. Dat is eigenlijk te gek". Maar ja. Toen is één van de

ondergrondse, een kapelaan, Drune heette die geloof ik, kapelaan van de Petruskerk [H.C.A.P. van Drunen, kapelaan 1940-1949], komen praten of die kon komen onderduiken. Mijn vader zei toen: “Ja, dat durf ik niet aan met mijn gezin”. Toen zei die: “Ja, dan kunnen we gaan zorgen voor bonnen en dergelijke”. Dat gebeurde in die tijd wel. Maar dat heeft hij niet gedaan. Hij durfde dat niet aan mijn moeder te laten. Mijn oudste zus was, die is vijf jaar ouder.

I-1: Dat zijn moeilijke beslissingen.

G: Ja, heel moeilijke beslissingen die je dan moet nemen. Je zit tussen je gezin of niet. Dus dat heeft ie niet gedaan. Vertelde dat later.

I-1: Maar hij had dus wel contacten met het verzet?

G: Hij had geen contacten.

I-1: Maar die kwamen langs.

G: Ja, de kapelaan, die kwam langs. Die had, bij de Petruskerk hadden ze onderduikers zitten. Op die zolder van de kerk, daar hadden ze onderduikers. En hij zat in het verzet, die kapelaan. Een aardige man. Kapelaan Drunen.

Na de oorlog, heb ik een paar jaar die school gedaan. Best leuk hoor. Toen moest ik gaan werken. Ik was 15 jaar. Nee, nog geen 15. En toen ben ik terecht gekomen bij een kleine drukkerij. Mijn vader zei: “Als je dat nou gaat doen, zetter”, zo heette dat, letterzetter met de hand, dat moest je dan leren. Een opleiding van vier jaar. En het was een combinatie van praktijk en school. En dat heb ik toen gedaan.

Ik had een leermeester, meneer Vorst, een aardige man en die leerde ook heel goed. En dan moest ik één dag in de week naar Den Haag, naar school. Daar kreeg je dus een vakopleiding, maar ook gewoon taal, rekenen. Want taal was heel belangrijk voor werk als zetter. En rekenen en tekenen ook. En die leraar, die taalleraar, was een aardige man, die ging ook voorlezen van die verhalen. Een beroemd verhaal van een schip met allemaal lijkkisten erop, dat herinner ik me nog. Iedereen zat te griezelen.

Die opleiding heb ik afgemaakt. En toen ben ik ’s avonds nog naar een school gegaan waar, dat was ook opgericht door de vakbonden, en daar kreeg je dan meetkunde en ook taal en rekenen, en heel veel tekenen. Dat vond ik heel interessant, dat wilde ik wel graag.

I-1: Maar zetter, daar was in Leiden geen opleiding voor? Daar moest je voor naar Den Haag?

G: Ja, ik moest naar Den Haag. Nou, het eerste jaar zat ik op de ambachtsschool hier in Leiden, maar dat was zaterdagmiddag en je had al niet zoveel tijd. Maar dat hebben ze toen veranderd, want je had er geen grafische afdeling. En dan moest je naar Den Haag, daar was wel een grafische school. En dat was één dag in de week. Dan werkte je niet, maar dan ging je naar die school.

I-1: En die andere dagen moest je werken?

G: En die andere dagen moest je werken, ja.

I-1: En waar was dat?

G: Bij Van der Linden. Dan moest je op de Vliet, een kleine zaak. Bestaat nog steeds, geloof ik. Daar was ook een lichtdrukkerij bij. Een oom van mij zat daar. Vandaar dat ik ook daar terechtgekomen ben. Een paar niet zo aardige bazen, moet ik zeggen hoor. Want ik weet nog wel, die problemen had met de betaling, dat lag allemaal vast in de cao’s, eerste jaar, eerste twee jaar. En mijn vader had ook leerlingen op de zaak waar hij werkte en die zei: “Joh, wat jij hebt aan salaris, dat klopt niet. Bij mij hebben ze meer. Dat moet je eens nagaan”. En toen ben ik dat na gaan kijken en toen bleek ze mij te weinig betaalden. Toen heb ik dat aangekaart. Toen moesten ze mij ineens een heel groot bedrag geven. Nu niet zo gek veel, maar in die tijd een heel bedrag. Ja, dat vonden ze maar niks dat ze dat moesten betalen.

I-1: Dat hebben ze wel gedaan?

G: Ja, dat moesten ze wel. Want dat stond in de cao. Ze waren ook lid van de werkgeversorganisatie. Ze waren daaraan gebonden. Dus ze hebben wel betaald.

Toen ben ik wel geslaagd. Na vier jaar. En toen kwam de dienstitijd. Toen moest ik in dienst. 18 jaar. Je kreeg een oproep. Je moest een keuring in Heiloo en al die dingen nog meer.

I-1: Nu hebben we het over 35 en 18, dus over 1953?

G: Ja, dan kreeg je thuis een officieel bericht dat je voor de keuring moest. Dat was niet leuk, maar dat was nou eenmaal zo. Mijn oudste broer zat toen ook al in dienst.

I-1: Indië was natuurlijk net over. Dat ben je net ontlopen.

G: Ja, daar hebben we geen problemen mee gehad.

I-1: En je oudere broers ook niet?

G: Nee, mijn oudste broer en oudste zus, die hoefden niet. En mijn broer van drie jaar ouder, die heeft ook in dienst gezeten. Die moest nog gereedstaan met die overstromingsramp in Zeeland toen. Hij zat in Assen en ze moesten allemaal klaar staan, dat ze konden helpen eventueel. Dat is niet gebeurd, nee.

Mijn tweelingbroer is afgekeurd. Maar mijn jongere broer moest daardoor in dienst, want er moesten drie zonen in dienst. Dat was toen heel gewoon. Belachelijk. Maar je deed twee jaar niks. Je kreeg je opleiding. Bij de verbindingdienst kwam ik toen. Ik heb eerst de opleiding [?] gehaald, dat was de basisopleiding toen. En dan moest je naar vervolg, als je wilde. Er werd een groep geselecteerd. Ik zat in de technische kant, dus je kan wel bij de verbindingdienst gaan. Ik had niets met radio's, maar later wel.

En toen ben ik in De Lier terechtgekomen. Daar had je een afdeling, dat was een combinatie van luchtmacht en landmacht bij elkaar. En daar moest je oefeningen doen. We hebben een keer een oefening gehad, toen ben ik in een auto-ongeluk terecht gekomen in dienst. Want we hadden een Rode Kruiswagen, want de officiële wagen voor de verbindingdienst die was in reparatie. En toen hadden we een hele grote oefening. Vanuit Den Haag werd dat gestuurd. En daar heb ik nog steeds contact mee, met die vriend van mij, die zat op de administratie en die wist van te voren dat het aan ging komen. Want dan moest je alles klaarzetten. Dus wij waren heel snel klaar. Want wij wisten al wat er ging gebeuren, ha ha. En toen zijn we op oefening gegaan. En toen heeft de wachtmeester, die er toen bij was, die had tegen de chauffeur gezegd: "Ik moet rijexamen doen. Mag ik met die auto rijden?" En dat mag eigenlijk niet. En toen zat ie in de polder daar en toen zat ie, een sloot in gereden met ons met 4, 5 mensen achterin. Ik kan me herinneren, er gebeurde iets en eerst dan weet je het niet. En toen kwam ik bij en toen lag ik, de auto lag zo op zijn kant in de sloot, zo op zijn kant. En ik weet dat ik boven op iemand lag en dat er water in stond. Maar toen zei ze: "Kan je eruit kruipen?" En toen ben ik eruit gekropen en toen hebben ze me neergelegd in het gras. Daar was een hulpdienst bij gekomen. De chauffeur lag ernaast en daar lag nog iemand daarnaast. En nou ja, ik had verder niks en de anderen hadden ook. Toen zijn we naar Delft gegaan naar het ziekenhuis. En één jongen, die was in shock, die moest echt behandeld worden. Ik had een hersenschudding. Ik heb nog even in het hospitaaltje gelegen die ze op de kazerne hadden. Ja, en daar ben ik verder goed doorheen gekomen, dus.

Ja, het was wel schrikken thuis, want ze werden gebeld: een auto-ongeluk en wat was er allemaal aan de hand. Maar het viel gelukkig allemaal mee. Ik heb daar een paar weken in dat hospitaal gelegen. Dat is verder allemaal goed gegaan.

I-1: Maar nog even terug naar de opleiding. Dat was na de oorlog. Werd dat allemaal al snel goed, of duurde dat nog even voor het allemaal op orde was?

G: Nou, dat ging wel vrij snel hoor.

I-1: Laatste jaar van de oorlog. Ben je in dat laatste jaar naar school geweest?

G: Nee, laatste schooljaar gingen we halve dagen naar school. Want de kolen raakten op en toen gingen we naar de Herensingel. 's Morgens kregen we les en 's middags niet. Je raakte toen hartstikke achterop. Ik weet dat ik toen na de, ik was toen 9 jaar, dat we toen moesten inhalen. En we kregen bergen huiswerk mee. Taal, rekenen en die stomme catechismus die we

moesten leren, al die vragen van waarom zijn we op aarde en noem maar op. En dat was helemaal niet zo leuk, maar ja, het moest wel. Je moest inhalen.

En dan hadden we nog een leraar die moeilijk was en twee klassen moest je doen. Hij was niet zo oud, maar dat was ook zwaar geweest. Hij was heel streng, want je mocht niks. Je moest alleen je mond houden. En hij werd wel eens weggeroepen. Nou, dan was die laaiend. Dan kwam die aanstieren als we voor de ramen stonden. Maar die school heeft namelijk een gang met marmeren tegels, een oud gebouw. En als we dan naar buiten gingen, moest je keurig die trappen af lopen. En dan moesten we op die lijntjes lopen van die tegels. En als we het niet goed deden, dan moesten we terug. Moesten we het opnieuw doen. Ja, dat was natuurlijk idioot.

Als je dan buiten kwam, dan ging je dat trapje af en dan kon je ook onder dat hek door en dan stond je meteen op de weg. Dat wilden ze niet, want dat was natuurlijk te gevaarlijk. Hoewel, er was bijna geen verkeer. En dat deden ze wel, dan stond een leraar die stond wijdbeens, en dan kroop je tussen zijn benen door, ha ha.

Nog even op het bombardement terugkomen van mijn vader. Dat gebeurde toen wij uit school kwamen. Wij stonden op het Rapenburg en dan zagen we die bommen vallen en zo. We stonden te kijken van: kijk nou eens wat er allemaal gebeurt. En toen kwam er een man langs en die zei: “Onmiddellijk onder dat balkon daar. Want dat is veel te gevaarlijk”. Ja, wisten wij veel. En dat was het beroemde balkonnetje van Soldaat van Oranje. Daar moesten we gaan staan. En daarna zijn we naar huis gegaan. Niet wetende dat mijn vader erin zat. Dat even terzijde.

Na dienst moest je terug naar de zaak. Dat was je verplicht. Ze moesten je terugnemen. Dan had je een volledige baan. Als letterzetter. En toen dacht ik: “Ja, moet ik dat wel blijven doen?” Toen wist ik, dat ging toen opkomen, van grafische vormgeving. Layoutment heette dat. Engelse term.

I-1: Toen al ‘n Engelse term.

G: Dat ging toen opkomen. Toen dacht ik: Hee, dat is misschien wel iets voor mij. En toen ben ik gaan informeren en toen kon je in Amsterdam een cursus volgen op de grafische school in Amsterdam. Daar ben ik ook naartoe gegaan en me opgegeven. Maar het was maar één jaar en dat vond ik wat weinig.

I-1: Dat was in de avonduren?

G: Ja, alles in de avonduren. Ik vond het helemaal niet zo moeilijk en ik slaagde met lof. Wat moet ik daar nou verder mee? Toen heb ik met de leraar gesproken en gezegd: “Het is maar één jaar. Dat is toch niks? Wat kan je nou leren in het winterseizoen, ik heb maar tot eind april?” Toen zei die: “Nee, we gaan volgend jaar er twee jaar van maken”. Maar ja, jij bent nou geslaagd met een mooi papiertje met lof op zak. En ik dacht: “Nou ja, ik moet naar de academie. In Den Haag”. En mijn oudste broer had er al op gezeten en mijn tweede broer ook.

I-1: Kunstacademie?

G: Ja, kunstacademie. En ik dacht: Daar moet ik naar toe. Maar ik had al veel getekend en toen zei mijn oudste broer: “Die moet je meenemen”. Ik had een paar leuke aquarellen gemaakt van vogels, tekenen en van alles en nog wat. “En dan moet je proberen of je in de tweede klas kan komen. Dan sla je de eerste klas over, dat is meer voorbereiding”.

I-1: Dat was in de avond allemaal?

G: In de avond, ja, vijf avonden in de week. Dat was dan oktober tot eind maart, begin april.

I-1: En dan ging je vanuit je werk, ging je meteen?

G: De eerste jaren dat ik op school zat, ik mocht in de tweede klas beginnen, omdat ik al veel gemaakt had. Dat scheelde me een jaar, want het was een opleiding van vijf jaar. En het eerste jaar zat ik nog in Leiden en toen ben ik gaan solliciteren. Toen ben ik in Amsterdam op een grote drukkerij gekomen. Op de afdeling lay-out. Ja, en dat was heen en weer reizen natuurlijk naar Amsterdam en Leiden. Ik woonde toen natuurlijk nog thuis. Toen werd het

probleem: ik moest van Amsterdam het derde jaar naar Den Haag. En dan moest je ook nog eten tussendoor. Ik mocht een half uurtje eerder weg. Maar dan moest ik wel een half uur eerder beginnen. Want ik werkte al een half uur korter. Administratief werkte een half uur korter dan technisch personeel. En het was een groot bedrijf, 180 man.

En ik moest leren om instructies te gaan geven en ik was gewend instructies te krijgen. Dus je moest ze nou gaan geven. Nou, dat ging vrij snel. Je moest leren de telefoon te bedienen. Thuis hadden we nog geen telefoon, want dat bestond toen nog niet. Je moest spreken met weet ik veel allemaal. Nou, dat leerde je allemaal wel. Ik had er gelukkig weinig problemen mee. Dat leerde ik allemaal vrij snel.

Op een gegeven moment moest ik met de directeur mee naar De Nederlandsche Bank.

Jaarverslag moest gedrukt worden, dat drukten wij daar.

I-1: Over welk jaar hebben we het nou? Ongeveer?

G: Even denken hoor. Ik zat in dienst, toen was ik 21. Jaren '60, zeg maar begin '60, en toen moest ik mee. Ik dacht: er moet iets met vormgeving gemaakt worden, nou ja. Ik kwam daar binnen en die hiërarchie. De bank die zat in de Vijzelstraat. Ik met de directeur mee. En ik kom daar binnen in een zaal, een kleine, grote kamer en daar was een mooie tafel en daar lagen allemaal van die schrijfmappen op, een bloknootje, een pennetje, en keurig in het gelid. En ik had de neiging om alles door elkaar te gooien. Vreselijk hier. Komt een man binnen en daarna komt iemand met het mapje binnen. Dat draagt ie zelf niet, dat kan natuurlijk niet. En dan hebben we gesproken. En ik zei: "Wat doen we dan met de omslag?" Ja, die moest hetzelfde blijven. Nou, dacht ik, ik zit hier dus voor niks. Maar goed, het was wel een leuke ervaring. Dat je mee mocht met de directeur, dat was ook al heel wat. Die man was heel aardig hoor, die man van de drukkerij. Die was heel aardig.

I-1: Maar als ik nou een beeld krijg van die opleiding in Den Haag dan was het dus, zaterdag ook nog werken toch? In die tijd?

G: Ja, zaterdagmorgen.

I-1: Maar van maandag tot vrijdag was het dus opstaan, werken, naar school. En dan meteen weer naar bed.

G: Ja, ik ging toen in Den Haag, ik ging inderdaad van Amsterdam naar Den Haag toe en ik had een tante wonen in Den Haag en daar ging ik eten. Dat had mijn oudste broer ook gedaan. En dan ging ik daar eten en dan ging ik door naar werk en dan kwam ik rond 11 uur thuis. Ik had nog 'n jongste zusje en die zag ik alleen in 't weekend. Op zaterdag in 't weekend en verder zag ik die niet. Want als ik wegging, vroeg, ik moest vroeg op want ik moest om 8 uur al in Amsterdam zijn. En huiswerk maken. Ik had veel huiswerk in 't weekend. Dat moest ook gedaan worden.

I-1: Dat moest in 't weekend, ja.

G: Dus weinig tijd bleef er over.

I-1: Dan heb je geen sociaal leven verder.

G: Heel weinig eigenlijk. Als je dat nu ziet, dat is niet te vergelijken eigenlijk. En je had ook geen geld.

I-1: Nee, precies. Wie betaalde de studie, was dat geen probleem?

G: Nou, dat moest je zelf betalen. De school kreeg wel subsidie voor die opleiding, dat wel. Maar je had papier, materiaal, inkt en noem maar op, moest je ook nog doen. En je moest wel wat betalen, en je reiskosten moest je zelf doen ja. Dus dat was wel behoorlijk pittig. Ik heb het in vier jaar gehaald. Dus daar was ik wel blij mee.

En toen ben ik van Amsterdam, toen ik die opleiding af had, Amsterdam is toch wel ver weg, ik moet maar proberen om dichterbij te komen. Toen kwam er een sollicitatiemogelijkheid in Den Haag. Bij Trio. Dat was een heel sociale zaak, want het personeel was eigenaar van de zaak. En je had in Groningen zo een zaak en je had in Den Haag zo een zaak bij Trio.

Dat wist ik niet toen ik ging solliciteren, dat hoorde ik pas later. En je had ook aandelen in dat bedrijf, dus als er ook winst gemaakt werd, kreeg je uitbetaald. Kreeg je coupons.

I-1: Maar werd je dat meteen als je aangenomen werd?

G: Je had natuurlijk een proeftijd van drie maanden en dan werd je aangenomen. En ik was meteen aangenomen en dat was prettig, want het was dichterbij. Een heel leuke zaak, heel sociaal. De directeur, de heer Groeneveld, en de heer Lammers waren heel sociale mensen. En daar moest ik langzaam maar zeker lay-out gaan doen, vormgeving, eigenlijk moest ik dat opzetten. Want dat bestond niet echt. Want daar zat ik samen met de chef van de zetterij in één kantoortje, maar daar groeide ik uit. Heb ik een eigen kantoortje gekregen. En dat werd steeds leuker werken. Je begint met heel simpele dingen. Moet je uitnodigingen maken voor bepaalde bedrijven, briefpapier en logo ontwerpen.

Voor Nederlands Danstheater heb ik folders gemaakt. Ging ik samen met een van de directeuren daarnaar toe. Was een heel aardige man, heel officieel. Hij had een keurige hoed met een zwart randje. Ging ik naar hem toe om het programma te bespreken. Toen ben ik daar geweest. En Hans van Maanen die zat daar nog. En toen waren de foto's klaar en ik zeg: "Ja, ik mis nog een foto. Daar moet een foto bij komen en hoe gaat die foto er ongeveer uitzien? Want het moet wel passen in het geheel". Toen ging Hans van Maanen daar springen in het kantoor. Ha ha. En de directeur zegt: "Moet je nou kijken!"

En ik heb het ook een keer gehad, toen kwamen ze kijken bij mij, want ik maakte meerdere keren programma's, toen was hij er ook bij. En toen kwam die in de bedrijfszaal even om te bespreken, want de spreekkamer was bezet. Toen zat ik op de boekhoudingafdeling, was er een tafel vrij, zeiden ze: "Joh, ga maar even op de boekhouding zitten". En zaten er drie dames op de boekhouding en administratie en dergelijke. En toen stond er ook zo een spiegelkje, daar zat hij toen in te kijken. Toen ging ik even naar beneden, iemand uitlaten. En toen kwam ik terug en toen stonden die dames in een soort ballethouding achter hun bureaus. Ik zei: "Nou, er valt wat te leren hier". Ha ha. Dat was heel komisch eigenlijk.

Maar het werd langzaam meer, want op een gegeven moment moest ik ook voor de bibliotheek een boekje maken. En voor het Gemeentearchief heb ik gewerkt, voor de gemeente Leiden. Die opdrachten kwamen allemaal binnen. Het werd steeds beter, steeds mooier eigenlijk. En dit blad (wijst blad aan dat op tafel ligt), dit moest ik verzorgen. Hier heb ik ook nog een interview in gehad, geloof ik. Kijk hier. Hier zit ik nog keurig. Kijk, dit maak ik allemaal. Dit is de tekst, want die tekst staat hier in lood. Gespiegeld. En je moest het lezen, gespiegeld lezen. Ik kan het nog lezen. En je werkte van onder naar boven.

I-1: Dus de omgekeerde wereld eigenlijk.

G: Ja. Dit is van een accountantskantoor. En dit is van later, heb ik ook gemaakt.

I-1: Dus je moet eigenlijk van niks af aan zoiets bedenken, ontwerpen en verschillende varianten waarschijnlijk.

G: Ja, dit blijft een aantal jaren en toen is dit gekomen. Dit was van de jaarvergadering, daar moest ik dan naartoe. Die was in Utrecht, dat weet ik nog. Dat was heel artistiek. Daar moest je dan naartoe. Dan moest je ook verslag geven van hoe het allemaal ging en zo.

Nou, dat (wijst aan) is toen het nieuwe ontwerp geworden. Dat heeft te maken met buitenland, want kijk, ze zaten ook in Zuid-Amerika. Maar de titel die was van de directeur. Dat vond ik wel goed gevonden. Dat zijn de dingen die je allemaal moest gaan doen.

En daar ben ik heel lang geweest, tot de zaak failliet ging. Want het was eigenlijk een boekdrukkerij, echte hoogdruk zoals dat dan heet. Maar die zaak kreeg toen offset, dat is vlakdruk. Vroeger steendruk heette dat, maar dat ging nu met zinken platen. En dat ging toen opkomen en dat ging steeds beter en beter. En toen zei die: "Nou, dit bedrijf moet daar ook iets mee gaan doen, want we raken anders achterop". Maar de directeur vond de boekdruk mooier. En dat was ook zo, want ze werkten voor heel belangrijke bedrijven en ministeries en dergelijke, contact met de Staatsdrukkerij. Daar heb ik ook nog dingen voor gedaan.

Toen zei die: “Ja, maar dat is niet zo mooi”. Dat heeft toch een nekslag gegeven, want op een gegeven moment moesten we toch over. En toen moest het heel snel gebeuren. Toen hadden we een nieuwe directeur, die twee waren met pensioen gegaan. Die nieuwe directeur vertrouwde ik al niet toen die binnenkwam. En toen bleek ook wel dat hij een beetje veel declareerde, ook zijn vakanties. Maar die heeft wel de zaak omgegooid in een paar jaar, de zaak omgeturnd naar offset. Dat heeft ie goed gedaan. Hij zei ook eerlijk: “Dankzij jullie heb ik dat voor elkaar gekregen”.

I-2: Maar even voor mijn beeld: begrijp ik het goed dat het van steendruk ...

G: Ja, offset heet dat officieel. Dat is vlakdruk. Vroeger had je steendruk. Een dikke steen had je dan. Ik heb er nog een staan in de serre. Daar tekende je op met een set krijt, en dat werd dan natgemaakt en door het afstoten van water en vet als je er een tekening op drukte, kreeg je een afdruk. Ik doe het nog steeds, want ik zit nog steeds op grafiek.

Maar toen werden het platen. Heel dunne zinken platen die je om een cilinder kon buigen. In principe hetzelfde idee, alleen toen ging het met een soort alcohol. Water werd vervangen door alcohol. De platen waren gevoelig. Dus de tekst die belicht was, dat was dan het negatief, de lampen belichten het. De tekst bleef staan en de illustratie en de rest spoelde dan weg. En dat werd op de pers gedraaid. En het was ook sneller drukken. Maar het begin was sneller drukken. In het begin was het niet zo mooi, maar later werd het steeds verbeterd. We kunnen bijna niet anders meer denken tegenwoordig. Nu gaat alles via de printer.

I-1: Nu gaat alles via de printer. In welk jaar kwam de omslag?

G: Nou, dat is in de jaren '70 geweest. Het bestond al wel, bijvoorbeeld in de gravure werkte men er ook al mee, maar die hadden weer een rotatiedruk. Dat is weer wat anders. Een andere techniek. Die hebben tijdschriften gedrukt en zo.

Maar het was leuk werk, het was een heel leuke baan. En ik kreeg steeds beter werk en steeds leukere contacten. Ik moest op gegeven moment ook naar de directeur van het Koninklijk [Huis]Archief. Daar moest ik toen naartoe. Het was net zo heet als vandaag. Maar ik wist het niet, hij had niets gezegd, dat was onverwacht, anders had ik een jasje meegenomen. En ik kwam daar en zei tegen die man: “Sorry, ik wist niet dat we hier komen. Ik heb geen jasje bij me”. Hij zegt: “Nou doe ik hem ook uit”. Ha ha. Oh, het was zo warm.

Toen moesten we briefpapier bespreken met naam en logo. Achteraf kwam er nog een boekje bij. Toen nam ik twee dingen mee, dat was voor de zaak leuk.

Ja, en Koninklijke Bibliotheek ook. Toen heb ik een gedenkboek gemaakt, want die werd geopend door de koningin. En toen hadden ze gelegenheidgedichten, zo heette dat. Dat was een boekje over gelegenheidsgedichten die werden gepubliceerd en verzameld. En dan moest ik ook een omslag maken en een indeling maken. En toen kreeg ik nog ruzie, nee op mijn duvel, want ik had ... Je hebt rechthoek teksthaken, parathese, en je hebt rechte teksthaken. En die vind ik mooier. Dus ik had alles laten omzetten naar rechte teksthaken. Toen kreeg ik op mijn duvel.

I-2: Hoe heet dit, want ik begrijp het niet.

G: Dit is parathese. En dit is een rechte tekstaak. En dat vind ik mooier staan dan die gebogen lijntjes daaronder. En ik had het later veranderd en toen kreeg ik op mijn duvel van die archivaris. Nee, want als het gebogen is, want gebogen betekent een citaat, en een rechte tekstaak dat het alleen maar toegevoegd wordt, tussengevoegd.

Ja, dat zijn van die dingen die moest ik ook een keer meemaken. Maar ik vind het wel leuk om te horen dat het gebeurde. Maar toen moest die zetter dat allemaal veranderen.

I-1: Nu is het zoeken en vervangen en een druk op de knop.

G: Ja, maar dat ging machinaal. De zetter had linotype, dat was vaste regels, en je had monotype, dat was losse letters, die gieten wij. Maar je had paginagroot en dat ging dan machinaal. We hadden heel mooi linotype met die machine.

Maar monotype, dat was wel ideaal. En dat ging paginagroot en dat ging machinaal en je had Poelsman sjablonen. Letters die werden door Poelsman [Bührmann-Tetterode?] gemaakt. Je had losse letters, die werden in lood gegoten. Dat was allemaal mooi duidelijk. Het werd gloeiend heet, in vloeiend lood gegoten. Dat was heel precies werk. Die letters waren allemaal heel klein.

En je had die schreefjes. Schreefjes is dan een letter waar een boogje aan zit dan. Je hebt ook hele hoekige letters, zo, maar je hebt ook letters met van die schreven eraan. (tekent het voor ons). Dus dan zit er een haakje aan. En dit is dan een schreefloze letter. En dit noem je dan met schreven. Je hebt duizenden letters tegenwoordig. Als je dat dan ziet op de computer... De meeste computers hebben een Times. Een Times is een letter. De Times is een Engelse letter. Die is gemaakt voor de kranten in Engeland. Voor The Times. En die was een beetje hoog en smal. En dan kon je veel tekst kwijt. Daar is die voor ontworpen.

I-1: Ik weet wel, vroeger op het werk dan was je verplicht een bepaald lettertype te nemen. Maar in het allereerste begin werden de letters dus letterlijk gezet? Zo elke keer een lettertje?

G: Klauwtje zetten, noemden we dat. Ja, en je had zo een zethaak en daar paste je het dan in en die kon je op maat maken en dan moest je met de hand zo helemaal ordenen.

I-1: Als je dan een boek hebt, dan ben je wel even bezig.

G: Ja, dan ben je wel even bezig ja. Maar die zetterijen in Amsterdam, was toen een heel grote zetterij. Daar waren 80 man die werkten daaraan. En in Den Haag daar waren 90 man. Maar we hadden een heel grote zetterij. Daar stonden wel 20 mensen, die stonden de hele dag.

I-2: Arbeidsintensief he?

G: Heel arbeidsintensief. Dan ging die offset langzaam naar de fotografische kant en dat scheelde natuurlijk enorm in tijd. Want ik weet wel, toen de zaak eigenlijk failliet is gegaan, je had toen een periode dat het slecht ging, in de jaren '80. En wij drukten veel voor de ministeries, maar die mochten toen zelf bepalen waar ze wilden drukken. Vroeger was het verplicht bij de Staatsdrukkerij te drukken, maar dat is toen losgelaten. En die hadden kennissen en vrienden in die kring zitten en die kregen minder werk. En die moeten toch wat alternatieven vinden. Maar die ene directeur, die ontslagen was, die declareerde een beetje teveel. En toen kregen we een nieuwe, een ontzettend eigenwijze man, klein mannetje, en die wist het allemaal zo goed. Nou, dat wist ie niet. Maar ja, toen zijn we een fusie aangegaan met een bedrijf in Hillegom. Die drukten alleen verpakkingen. Maar ze wilden ook folders drukken. Maar die hadden een pers staan die jaren oud was en toen zijn de goede mensen, die wij hadden, daar naartoe gegaan en toen konden zij goede folders drukken en verpakkingen maken en wij zaten in Sassenheim. De drukkerij zat in Hillegom, maar zij zaten in Sassenheim. Nou ja, die fusie is wel doorgegaan en dat werd een paar jaar volgehouden en ik moest me ineens met verpakkingen gaan bezighouden. Dat had ik nog nooit gedaan. Dat was heel iets anders. Maar dat was wel interessant en dat was weer een project erbij, bij wijze van spreken.

I-2: Hoe heette dat bedrijf in Sassenheim?

G: Dat heette Trio Goemans. Goemans was de zaak van bollenverpakkingen, een bollentent, echt. En die man, echt zo een bollenbaas, nou heb ik zelf de pest aan bollenbazen, zo asociaal als de pest. En hij kreeg toen problemen met de betalingen en er was nog iets aan de hand en hij had ook een soort landgoed in Italië en we hadden een adjunct-directeur, die moest dan daarheen als hij er niet was. Hij was Belgisch, maar er waren problemen en toen zegt ie: "Ja, dat moet hij oplossen". Toen heeft die klant, heeft hij een telefoon gegeven, van de baas in Italië, en dat vond hij helemaal niet leuk. Hij moest het oplossen. Daar had hij helemaal geen zin in. Maar ja, het was zelf zijn probleem. Het gaf problemen met betalingen. Ik moest materiaal hebben, papier, inkt en weet ik allemaal. En die kocht ik dan bij Van Beek, dat is een bekend bedrijf die op dat gebied alle materiaal leverde aan de grafische industrie toendertijd. En ja, het moet wel direct betaald worden en zo. Ik dacht: dat is niet goed. Als die

gaat eisen, dan klopt er iets niet. Toen is die zaak ook failliet gegaan, maar ik heb toen een heel goede afvloeiingsregeling gekregen. Er bestond toen, ik was toen 56 en ik had het idee: het gaat niet goed. Het was vrijdagmiddag, toen was ik vrij. Je had immers die ATV, die was toen ingevoerd. Ik heb gebeld naar de vakbond. Ik zei: moet je eens luisteren, Trio Goemans, daar werk ik, en ik merk dat er problemen zijn. En toen zegt ze: “Nou, je belt op tijd want hij heeft faillissement aangevraagd”. Hoe, dacht ik, dat is niet goed. Maar je had die nieuwe regeling, die was net ingevoerd in februari met die nieuwe cao: als je 40 dienstjaren had, dan kan je van vervroegde VUT gebruik maken. En toen zei ik: “Nou, dat wil ik wel”. Ik had 40 dienstjaren. Dat was net ingevoerd en ik dacht: dat moet ik proberen. Ik had precies 40 jaar. Toen zei ik: “Wat moet ik nou doen?”, tegen die vakman, die mevrouw. “Nou, je stuurt een aangetekende brief dat je van die regeling gebruik wilt maken naar het bedrijf en dan ligt dat in ieder geval vast. En dan kunnen we daar verder mee aan de slag”. En dat is toen ook gebeurd. En toen de zaak failliet ging, mocht ik van die regeling gebruik maken. Ik kreeg 10% minder salaris, nou, dat kon ik wel overbruggen, maar ik mocht het ook bijverdienen. Nou ja, ik heb opdrachten, een boek over nieuwkomers van de Dirk van Eckstichting, van die uitgave, heb ik toen verzorgd. En van die buskruitramp. Die heb ik toen ook verzorgd. En voor Ars doe ik nog altijd dingen, maar dat is gratis. In ieder geval, toen was ik vrij.

I-1: Zo, 56!

G: Ik had wel willen werken, hoor, daar niet van, maar toen de zaken zo liepen, nou ja. Ik was al lid van de kunstenaarsvereniging Ars Aemula, ben ik al heel lang lid, en die bestond toen 300 jaar. Ik was net vrij. Ja, daar moeten we iets aan doen. Toen ben ik meteen tot voorzitter van de jubileumcommissie benoemd en daar heb ik twee jaar werk aan gehad.

I-1: Er is genoeg te doen als je met pensioen bent.

G: Dus toen heb ik de hele verzorging van hoe gaan we het doen, hoe gaan we het verpakken, heb ik op me genomen. Nou, we hadden een goed team, een team van tien mensen. Nou, wat gaan we doen? We moeten natuurlijk een ledententoonstelling komen, zoals die we elk jaar hebben, maar die moet nou speciaal zijn. We hebben acht tentoonstellingen georganiseerd op allerlei terrein. We hebben toen op grafiek, samen met CWK, hebben we dat toen gedaan, met De Lakenhal, we hadden toen bezit van Ars heeft namelijk een aantal prenten in bezit. We hebben samen met De Lakenhal en een prentengroep uit Rijnsburg een tentoonstelling gehad. En van computerkunst, dat was toen net nieuw.

I-1: Over welk jaar hebben we het nou?

G: ‘84. Nee (pakt een blad erbij), september ‘95, dat is september ‘85.

I-2: Mag ik ook wat vragen? Ars Aemula Naturae, is dat wat nu als Ars bekend staat?

G: Ja, Ars Aemula Naturae. Een vereniging voor beeldende kunstenaars. Ze hebben de naam gewijzigd; waarom dat weet ik ook niet.

I-1: En jij (I-2) kent de voorzitter ook, Hans Baayens.

G: Ja, die is druk bezig. Maar er is een probleem, we zoeken nog naar een secretaris of een secretaresse, dat maakt niet uit. Die komt niet uit het ledenbestand en die willen we eigenlijk wel hebben, maar we hebben nu wel een penningmeester, want die was ziek geworden, die moest ermee stoppen. En we hebben nog iemand in het bestuur gehad, die moest bij helpen. En cursussen, we hebben ruim 300 cursisten, dat moet ook allemaal gebeuren.

En Hans Baayens doet echt zijn best hoor, een aardige man, hij weet echt wel wat ie wil, maar hij wil een beetje oppeppen. Was een beetje ingesukkeld. Dat gebeurt nu ook wel, maar je moet wel mensen hebben die dat willen doen. We hebben nu een tentoonstellingscommissie, een ballotagecommissie. Die hadden we al hoor, want ik heb een paar keer in de ballotage gezeten. Ook voor de aankoop voor de gemeente, heb ik ook gedaan, was ik gevraagd namens Ars om ook in die ballotage te zitten. Dan ben je de hele dag zoet. CDK, werd werken aangekocht die mensen konden huren, weet je wel, en dat werd door de gemeente aangekocht.

I-1: Dat was toen die regeling?

G: Ja, die regeling.

I-1: Welke tijd hebben we het dan over? Jaren '70, '80?

G: Ik denk dat het wel iets later geweest is. Ja, dat zal eind '80 geweest zijn. CDK zat op de Hooglandse Kerkgracht, zaten ze toen. Daar had je die uitleentoestand. En met vijf mensen moest je dat dan gaan balloteren. Nou, daar ben je een dag zoet.

I-1: Ja, ik werkte toen op het stadhuis, maar collega's van mij, die dat werk deden namens de gemeente.

G: Bert Gillet of zo [Kienjet]. Die ken ik ook. Die zat ook in die commissie, die ging vaak mee ook als we aankopen gingen doen.

I-2: Mag ik nog vragen voor mijn begrip: bij Ars Aemula Naturae, ik had uit het voorgesprek begrepen dat u bij Ars Aemula tekendocent bent geweest. Of bent u vooral bezig geweest met het organiseren van tentoonstellingen?

G: Nee, ik ben ook docent geweest. Ik heb Grafische Vormgeving gedaan, cursussen.

I-2: In welk jaar was dat?

G: Ja, welk jaar was dat? (Pakt spullen van tafel, ziet foto): Kijk, hier ben ik ook als steenhakker. Op het Rapenburg. Was toen met Monumentendag in 2008. En dat was iemand van het stadhuis, dat had met een boek te maken van die Dirk van Eck-stichting. Iedereen mocht even hakken. Daar werd een foto van gemaakt.

(Pakt andere foto). Dit is ook van Ars. Dit is de inrichting van 'n tentoonstelling van Lucia Steinbach, en dat werd een groep die tentoonstelling ging inrichten.

I-1: Zie ik daar nou Alexander Pechtold?

G: Nee, die heeft een paar keer een tentoonstelling geopend. Nee, die man ben ik zijn naam kwijt. En dit is mijn broer. Dit is Lucia, 17 jaar, die tentoonstelling is van zichzelf. Dit was de man die de drank kwam brengen. En dit is mijn broer samen met mijn oudste broer. En dit ben ik zelf. Lucia en die naam ben ik kwijt. En dit is de vrouw van hem, Franssen zelf. De laatste keer stond in de krant met naoorlogse kunst. Die willen ze bewaren.

I-1: Oh ja, dat komt door die 1% regeling. En die is afgeschaft he?

G: Ja, die is afgeschaft.

I-1: En door die 1% regeling was er altijd, bij elk project was er gereserveerd voor kunst.

G: Ja, voor kunst in het gebouw. Ja, en dat kon van alles zijn, dat kon een beeldhouwwerk zijn, en etsen, binnenwand-schilderingen, ja, dat had je toen wel. En dat was eigenlijk niet zo slecht. 1% van [de aanneemsom?]. Kees Buurman heeft dat ook nog gedaan. En het leuke was, daardoor ontmoette je allerlei mensen.

Daar ben ik met een van de Ars-leden, Kees Molleman, en die heeft bij hem gestudeerd. En daar zit ik zelf met een mooie baard. Nou ja, dit was bij Ars, een tentoonstelling die ik moest gaan doen. Maar die is niet doorgegaan. Ik wilde iets met lino's gaan doen. Kijk, dit zijn die boeken die ik dus gemaakt heb. Hier nog een. En dit is de binnenkant. De Dirk van Eck-stichting heeft die toen gemaakt. Dat ging over integratie en zo.

I-1: Cor Smit heeft daar toch ook...

G: Ja, Cor Smit, die ken ik heel goed. Die heeft met, de Dirk van Eck-stichting, daar zat die toen in.

I-1: Cor Smit is een beetje de initiatiefnemer van de Stem van Leiden.

[Koffiepauze]

I-1: Wat ik wel interessant vond, was de organisatie van dat bedrijf. Dat die arbeiders ook, eh, betekent dat dat ze ook inspraak hadden?

G: Ja, er was inspraak inderdaad. We hadden wel een paar commissarissen, maar we hadden een jaarvergadering en dan werden er een aantal dingen besproken.

I-1: Maar de aandeelhouders, die zijn de baas toch?

G: Ja, want ik weet nog, toen er een nieuwe directeur moest komen, toen is er een jaarvergadering geweest. De commissaris die had iemand opgezocht. Dat was dan die man die

teveel declareerde. Maar goed, toen kwam er een nieuwe. En toen werd er gezegd, ja, in de vergadering, dan hebben we weer problemen. Dan krijg je weer zo een man die dingen verkeerd doet. En jullie opdrachten niet uitvoert. En toen hebben we hem de eerste keer afgewezen en toen zeiden we: “Nee, die man willen we niet hebben”. Het was voor de commissarissen niet zo leuk, want die zaten ermee. Moesten ze die man zeggen dat de gasten hem niet wilden. Hij is het later wel geworden. Maar ja, zus en zo. Nee, we willen wel garantie dat de zaak weer niet verkeerd gaat. En toen is die toch benoemd, die eigenwijze man, maar goed, hij heeft ook zijn best gedaan.

I-1: Maar werden mensen ook daarop geselecteerd?

G: Ja, de commissarissen.

I-1: Nee, het personeel?

G: Nou nee, je werd gewoon aangenomen. Er werd naar je vak gekeken. Dat was belangrijk natuurlijk.

I-1: Maar had je dan ook een hoog socialistisch karakter, dat bedrijf? En goede contacten met vakbonden?

G: Ja, dat is goed.

I-1: Socialisme in de praktijk, zou je zeggen.

G: Ja, eigenlijk wel ja. Het was heel bijzonder hoor, ik wist zoals ik al gezegd heb, wist het niet dat het zo was, maar toen ik er eenmaal zat. Ik zat er nog maar heel kort en toen was net die hele aandelen geweest en we hadden winst gemaakt. We maakten hele goede naam, die zaak, want we drukten heel goed en we hadden dus veel werk. Kwamen mensen met dingen aan, zeiden ze: “Je moet een paar maanden wachten, want we hebben geen tijd”. Dus dat was toch wel heel mooi. We maakten goed winst en toen was ik er nog niet zo lang en toen kreeg ik al een paar honderd gulden. Toen dacht ik: krijg nou wat, ha ha. Later natuurlijk minder, toen er problemen kwamen, met dat hele ombouwen en het bedrijf. En die hele zaak.

I-1: Maar al die tijd is het goed gegaan?

G: Ja, al die tijd.

I-1: Al die tijd dat de arbeiders, de medewerkers en de aandelen...

G: Toen we een nieuwe directeur kregen zeiden ze: “We moeten er van af, want het werkt niet meer en dat geeft teveel problemen, teveel toestand”, en toen is de zaak teruggebracht.

I-1: Een gewoon bedrijf?

G: Ja, een gewoon bedrijf.

I-1: Maar gaf het dan ook problemen, was het dan ook zo?

G: Nou ja, eigenlijk wel, want ze hadden het natuurlijk lastig met al die mensen die wat te zeggen hadden. Maar we begrepen wel dat het toch iets anders moest worden, wilden we kunnen handhaven. Toch mislukt, ja. Dat is best jammer hoor.

I-1: Kunt u een beschrijving geven van hoe de tijd veranderde qua werksfeer van hoe je met collega's, met bazen omging? Ik neem aan dat het in het begin heel anders ging dan...

G: Nou ja, ik heb gelukkig nooit problemen gehad. Ik had een eenlingfunctie. Ik bepaalde zelf hoe mijn tijd en, ik moest wel op tijd binnen zijn, maar hoe ik het allemaal indeelde. Ik weet nog, we drukten een maandblad. Dat werd gedaan door Poelka, de man van de NRC die de culturele bijlage opgezet heeft. Aardige man, daar kon ik heel goed mee opschieten. En dan moest iets in elkaar gegoooid worden en dat was druk en dat ik tot 's avonds 11 uur moest werken. En dat gebeurde natuurlijk ook. En bepaalde opdrachten moesten gewoon klaar. Ja, dan was het overwerken. Maar ja, dat kwam niet zoveel voor hoor. Maar op 'n gegeven moment was het zo, de omzet van boekdruk naar offset gaf het probleem. Ik bestelde ook clichés, heet dat. Dat zijn dan die foto's die je drukt. Dat zijn dan zinken dingen, die dan geëtst werden in zink. En toen werd de offset werd platen. Toen moest je dat ook regelen. Ja, dat kreeg ik erbij, dat ging door elkaar. En dan had je drie linialen. We hadden ook een soort systeem, dat was goedkoop zetten, dat was een Engels systeem. Ik had een liniaal voor [?],

heette dat, geloof ik, en een voor centimeters en een liniaal voor augustijnen, zo heette dat dan. Augustijnen was dan het twaalfdelig stelsel. Dan moest je ook leren, een twaalfdelig stelsel. En dat zijn drie linialen weer en dan moet je oppassen dat je niet de verkeerde pakt, bij wijze van spreken. En het langzame goedkope systeem van zetten is toen vrij snel overgegaan naar offsetten. Dat ging net zo goed. Ja, dat zijn toch wel overgangen die je moet meemaken. Dat moet je toch doen. Maar ik heb er gelukkig niet zoveel problemen mee gehad.

I-1: De sfeer veranderde toch ook? Ik hoorde van heel deftige directeuren.

G: Nou, de sfeer in Amsterdam was wel zo, ze waren wel echte directeuren, maar niet zo op afstand.

I-1: Maar het was toch een andere sfeer in het bedrijf ?

G: Nee, dat was wel goed. Ik heb nooit problemen gehad. Want Trio Goemans, die directeur was zo een bollenbaas. En ik weet wel dat ik toen een nieuwe schaaft moest maken. En toen, we zaten natuurlijk in Hillegom en in Sassenheim. En omdat ik bij de fotografische dienst zat, heb ik borden laten fotograferen, van die verkeersborden voor langs de weg. En toen heb ik de tekst veranderd van Trio Goemans Sassenheim in Trio Goemans Hillegom. En die heb ik toen laten drukken. Hij vond dat prachtig. Hij kwam bij mij binnenzetten en zei: “Leuk, die kaarten; mag ik er een paar hebben?” Ik zeg: “Ze zijn voor je bedrijf, je mag ze allemaal nemen”, ha ha. Maar later hoorde ik, toen zaten we bij ordervergelijking beneden, “Doet ie nooit, complimenten geven”. Nou, dan sta ik er goed op. Maar ik heb hem verder weinig gesproken.

Het was wel leuk, ik heb toen bakken moeten maken voor amaryllis. Er bestaan wel tien soorten en ik zei toen zo, maar die moesten zo gemaakt worden dat als ze in het schap stonden toch een mooie eenheid was. En dat was verdomd lastig. En dat moest je weet ik hoeveel teksten, in het Japans en in het Spaans, dat moest er ook allemaal bij. Die dozen moesten worden gemaakt. Ik had nooit die verpakkingen gemaakt. En hoe zit een doos in elkaar, hoe vouw je dat dicht, hoe vouw je dat open, hoe kan je dat makkelijk openen? Nou ja. Daar kreeg ik allemaal modellen voor. En toen heb ik die verpakking gemaakt en die is heel mooi geworden. Ik was er heel blij mee. Hij kwam speciaal bij me: “Joh, die is mooi geworden”. Ze hadden speciaal een moorkop voor me gehaald.

I-1: Ja, leuk!

G: Ja, dat was wel leuk. Toen hebben ze die afgemaakt en toen was die zaak al weg, de laatste. Die partij is toen doorgedraaid. Maar dat pré-gebeuren, de voorbereidingen, dat was al weg. Maar wat er met al die mensen gebeurd is, ik heb geen idee. Eén kwam in de WW terecht. Maar die had de leeftijd dat hij niet meer aan het werk kwam.

I-1: Nee, het werk werd steeds minder natuurlijk.

G: Ik weet nog wel dat hij toen solliciteerde naar een loodzetterij, die zat in Scheveningen, en ze zochten een zetter. Hij was een heel goede zetter. Hij zette bijna foutloos. En toen had hij gesolliciteerd en toen werd hij niet aangenomen. En toen dachten we, ja, waarom niet? En later hadden ze weer een advertentie gezet. Het bleek dat ze nog iemand zochten, maar ze vonden hem te oud. Nou ja, en hij was ontzettend goed. Hij tikte bijna foutloos. Maar ja, dat is nu nog zo.

I-1: En hebt u nog deelgenomen aan het kunstenaarswereldje van Leiden en zo?

G: Ja, ik ben lid geworden van Ars Aemula. Dat ben ik al heel lang. Al 50 jaar. Ik heb me natuurlijk bemoeid met tentoonstellingen inrichten. Het was een kleine groep, niet zo een grote groep als nu.

I-1: Maar de kunstenaars van Leiden, waren die ook lid van Ars?

G: Niet allemaal. We hebben ongeveer 100 leden. Maar we hebben daarnaast cursisten. En ik heb die cursus gehad, die heb ik gemaakt in het begin.

I-1: Vanaf wanneer was dat?

G: Nou, uitnodigingen maakte ik ook.

I-1: Wanneer was dat? Vanaf wanneer was u lid van Ars?

G: Dat was 50 jaar geleden.

I-1: 50?

G: Ik ben 50 jaar lid, net na de Academie.

I-1: Dat is dus 1967. Zo, wat leuk.

(G laat foto's zien)

I-2: Wat mooi!

G: Ik heb toen 'n gevelsteen ontworpen die in de gevel van het Volkshuis zit op de Herengracht [Volksgebouw, Herengracht 32-34]. Die heb ik ontworpen. En toen was de burgemeester er, die opende dat [1 mei 2004]. Toen hebben ze een foto van mij gemaakt met de burgemeester.

I-1: Nou, 50 jaar, dan heb je wel wat meegemaakt met Ars?

G: Nou ja. Het is een probleem in het begin, uitnodigingen maken. Ze vonden alles te duur. Maar ja, mensen moeten wel weten dat er een tentoonstelling is. Dan moet je uitnodigingen maken. Nou, dat deden we dan een beetje rommelig, met plak- en knipwerk. Dat deden we ook met de cursuskrant. Hetzelfde. Dat heb ik dan een tijdje gedaan, met Thea, de secretaresse, die tikte die tekst. Dat plakte ik dan keurig in. En dat werd dan gedrukt. Dat hebben we een tijdje gedaan en toen kreeg je dat het offset computer wordt en die computer, die kon toen veel meer. Iemand, Jan Goos, die had een mooie grafische computer thuis, die werkte ook wel thuis voor de zaak, en toen hebben we dat samen opgezet. En nou gaat het via de computer. (Laat plaat van blad zien). Dit onder andere.

I-1: Ja, dat is natuurlijk heel anders?

G: Ja. Hier heb ik ook een interview in gehad, met knippen en plakken. Dat was de eerste. Dat werd dan verzameld. En hier ben ik aan het steendrukken.

I-1: De steen is dat het er op ligt? (We kijken naar de platen).

G: Dat doe ik dan voor Ars, dit. Ik moet nou een nieuwe opzet maken. Want deze manier van vouwen is wat duurder dan als het eenvoudiger gevouwen kan worden. Daar ben ik nu mee bezig. We moeten ook een beetje oppassen op de centjes bij Ars.

Dit heb ik ook nog gedaan. Ik heb een workshop gedaan bij gehandicapten. Kijk, dit is het resultaat geweest en die verkochten we. Ik kende die jongen daar en toen zei hij: "Joh, wil jij een keer een workshop gaan geven? Dat is leuk". Want we hadden contacten met kunstenaars en met die mensen daar (geestelijk gehandicapten). Toen heb ik daar een workshop gegeven. Toen heb ik ze gezegd: "Jullie mogen bloemen maken, beesten, dieren en ja, bloemen".

Vlinders had ik erbij. En ik had wat voorbeelden gemaakt. Per velletje gaan jullie wat tekenen. Met maar één ding erop. En dat deden ze ook braaf. Ik had nooit met die mensen gewerkt. Ja, ik weet niet wat ze gaan doen daar. Geestelijk gehandicapten kunnen rare dingen gaan doen. "Nee, we zijn er bij". Toen heb ik daar een paar dagen aan gewerkt. "En nu gaan we ze uitknippen". En toen heb ik ze allemaal laten uitknippen. En sommigen zeiden: "Doe ik niet". Nou, dan deed een ander het wel. Heb ik ze op een foamplaat geplakt. Dat is een soort kunststofachtige plaat. Foam, dat is een soort schuimrubber waar een laag op zit. En toen heb ik ze daar opgeplakt. En toen hebben ze voor mij drie van die ramen gemaakt. Met een lichtblauwe achtergrond en toen heb ik daar collages van gemaakt. En ik heb ze zo gemaakt dat de een wat hoger hangt dan de ander; kon je ze zo over elkaar heen schuiven. Heb ik toen helemaal in elkaar geplakt. (laat zien).

I-1: Leuk he?

G: Heb ik daarna ook een tentoonstelling gehad, daar bij die mensen, van mijn eigen werk. De dingen die we gemaakt hadden waren vrijdagmorgen klaar. En vrijdagmiddag was de opening van mijn eigen tentoonstelling. Het moest allemaal tussendoor.

Die dingen van die mensen hadden ze toen voor de ramen gezet. Het zat toen nog in de St. Jorissteeg. Nu zit het op de Korenstraat [?], geloof ik. Toen zat het nog in St. Jorissteeg.

Hadden ze zelf voor de ramen gezet. Maar ik moest er nog een vernislaag overheen brengen, want het was net klaar. Nou, dat doen we later dan wel. Toen reed ik maandag langs, of dinsdag, en toen waren ze er niet. Ik zei: “Joh, waar zijn die dingen gebleven?” Toen zei die: “Die zijn verkocht. Aan een school in Oegstgeest”. Toen zei ik: “Nou, dat is leuk. Maar ik moet er nog een vernislaag overheen spuiten”. Toen ben ik naar die school gegaan en toen hebben we ze er weer vanaf gehaald.

I-1: Ik heb er ook één gekocht. Daar.

G: Ik weet niet of ze er nog hangen. Toen zijn we er met die jongens, met degeen die eraan meegewerkt hebben, zijn we er naartoe gegaan. Ik zei: “Joh, daar moet je een foto van maken”.

I-1: Wij hebben er één in de huiskamer hangen.

G: Ja, ze maken leuke dingen hoor, die mensen.

I-1: Maar heb je nog buiten Ars deelgenomen aan het kunstenaarswereldje, in kroegen?

G: Nee, dat niet. Ik ben wel altijd met die ledententoonstelling bezig geweest.

I-1: Ja, dat is echt je Ars-activiteit.

G: Dat doe ik wel. En als er bijvoorbeeld een bijzondere tentoonstelling is. We hebben bijvoorbeeld iets met Japan gehad. Nu hebben we De Stijl. Dat hebben ze niet de leden laten doen. Daar ben ik eigenlijk een beetje boos over.

I-1: Ja?

G: Dat had wel gemoeten, maar ja...

I-1: Zijn er nog mensen van De Stijl lid van Ars geweest?

G: Nee, nee. Dat was wel leuk geweest hoor.

I-1: 100 jaar geleden was er geen verbinding tussen Ars en De Stijl.

G: (laat platen en foto's zien). Dat is op de Pesthuislaan. Dat is thuis. Zit ik boven op mijn kamer te werken. Dit is de foto die in het jaarboek.

Ik heb wel de opening gedaan, op de Nieuwe Rijn, van een Belgische kunstenaar. Ik belde hem op en hij vroeg of ik de opening wilde doen. Ik zegt: “Man, dat heb ik nooit gedaan”.

“Ja, maar je vindt het werk zo mooi en je zit in de grafiek”. Ik zeg: “Wanneer moet je het weten?” “Ik moet het nu weten, want ik moet de uitnodigingen doen”.

I-1: Een Belgische kunstenaar. Hij maakt mooi grafisch werk.

G: (laat foto zien). En dit is dan met boekje maken.

I-1: Wie is dit?

G: Ja, ik weet niet wie er allemaal was. Misschien ken je die.

I-1: En nog iets, tot hoe lang hebt u bij uw ouders gewoond?

G: Het probleem was dat er natuurlijk geen woonruimte was. Ik was ruim in de dertig en dacht: ja, we moeten natuurlijk een oplossing zoeken. Toen had ik het atelier nog. (pakt foto). Kijk, dit was 't atelier van Lode Sengers. Die mocht ik huren van de weduwe. Want hij was overleden. (Pakt ander foto). En hij had een atelier in de Pesthuislaan. Want de Pesthuislaan is natuurlijk verknald door die gekke brug die daar gebouwd is.

I-1: Maar daar heb je tegenwoordig het atelier van mensen met ook een verstandelijke beperking. Van zwakzinnigen.

G: Ja, die zit waar die oude smederij in zat. Foto: En hier ben ik aan het werk, heel stoer. Kijk maar. Met mijn broer samen.

I-1: De hele familie zit in die hoek?

G: Ja. Foto: en dit is, toen had je het Legermuseum daar, daar stonden die dingen buiten. En toen had het gesneeuwd. En toen heb ik daar een lino van gemaakt.

I-1: Maar je bent dertig en je wilt op jezelf wonen en dan zegt de gemeente dat. We hebben het over '65. En dan mag je niet zelfstandig wonen.

G: Ja, heel duur, vrije sector. Dan moet je betalen. Toen zijn we gaan zoeken naar een oplossing en toen had ik, wat ik al zei, het huis van mijn ouders gekocht in die tijd. En toen

zijn we op zoek gegaan naar woonruimte en toen heb ik dit huis gekocht. Dat stond een hele tijd te koop. En daar moest nodig wat aan gebeuren. Toen heb ik tegen mijn broer gezegd, hij woont boven en ik beneden: laten we het dan samen kopen. Om te overbruggen. Dan hebben we in ieder geval woonruimte. Maar er moest van alles aan gedaan worden, want er zat geen douche in.

I-1: Over welke tijd hebben we het dan?

G: Jaren '70. Dat gaf een heleboel problemen. Ik mocht het wel kopen, maar ik mocht er niet in wonen. Ik kreeg geen woonvergunning, want het was veel te groot. Toen ben ik gaan informeren bij kennissen, een meester in de rechten. Ik zei: "Joh, wat moet ik, hoe kan ik dat nou aanpakken?" Ik zeg: "Daar moet toch iets aan te doen zijn?" "Nee", zegt ie, "als je het kan doen, dan ga je erin wonen en dan word je eruit gezet. En dan gaat de sleutel naar de eigenaar en dat ben jij. Dan ga je er weer in wonen". Ik zeg: "Ja, dat spelletje kan ik toch niet gaan doen? Dat kan je één keer doen". En toen ben ik daar wezen praten en argumenten, want de zolder was nog echt zolder. Er was een dienstbodekamer. En het behang was er helemaal af. De rest was allemaal zolder. Zoveel ruimte is het nou ook weer niet.

Nou ja, allemaal bezwaren en op een gegeven moment, ik heb lopen praten als Brugman, en op een gegeven moment krijg ik toch toestemming om het te kopen en te bewonen. Ik had het al gekocht. Nou ja, toen zijn we dat gaan opknappen.

I-1: Dus uiteindelijk is de toestemming gekomen?

G: Ja, ze hebben toestemming gegeven. Want hier verderop, een huis dat verhuurd wordt, al heel lang, want toen moest ik het nog kopen, daar woonden kennissen van een oud-collega. Haar zus had het huis gekocht en helemaal verhuurd aan meisjesstudenten. Dat is nog steeds zo. Zij is overleden, maar iemand heeft dat overgenomen. Maar die had ook geen toestemming om er wat mee te doen, behalve als ze er zelf ging wonen. Heeft ze één kamertje leeggemaakt, heeft ze een bed in gezet. En toen zogenaamd woonde ze er en toen mocht het wel. Maar toen ik toestemming kreeg, kreeg zij ook toestemming. "Ja, man", zei ik, "maar gezinnen gaan voor. Maar er gaan altijd gezinnen voor. Dan kom ik er nooit tussen, dan kom ik in een bejaardentehuis terecht misschien".

I-1: Maar je mocht wel klein wonen, toch?

G: Dat gaf ook weer problemen. Dan moest het wel heel klein zijn. Maar ze gingen uit van een gezin. Of van een echtpaar met één of twee kinderen. Je moest kinderen hebben, anders kreeg je niks.

I-1: Je bent altijd alleenstaand geweest?

G: Ik ben altijd alleenstaand geweest. En mijn broer ook. En op een gegeven moment was het voor elkaar. En toen zijn we dit gaan opknappen.

I-1: Maar je mag wel met zijn tweeën, toch?

G: Het is met zijn tweeën bewoond geweest. Want na de oorlog moest je inwoning nemen. Als je een groot huis had, moest je inwoning hebben.

I-1: Maar als je het zelf gekocht had, was het de bedoeling er met zijn tweeën in te wonen?

G: Ja, anders was het financieel niet haalbaar.

I-1: Ja, maar ook qua ruimte. Was het ook voor de gemeente nog steeds te groot?

G: Ja, dat was te groot.

I-1: Ook voor twee personen?

G: Ja, nee, dat gaf allemaal problemen. Er kon een gezin in. Daar gingen ze vanuit. En die ging voor. Ja, maar toen kwamen er stemmen op van: die mensen moeten toch ook wonen? Ja, zo langzaam is dat dan doorgevoerd. Maar ik ben twee jaar thuis geweest voordat we erin konden wonen. Er moest van alles gebeuren. De plafonds waren aardig gescheurd. Verwarming moest erin. Douche moest erin. Toilet moest vernieuwd worden. Keuken niet, die hebben we zo gelaten. Die was mooi genoeg. Ik dacht, ik heb genoeg geld uitgegeven. Ik ben vijf jaar niet op vakantie gegaan. Dat kon even niet.

I-1: Want hoe oud is dit huis?

G: Ik dacht van 1905. Rond 1900 zo een beetje. Dit type huis werd toen gebouwd [gebouwd 1905; nr. 15, thans 37, werd betrokken 27-12-1906].

I-1: Ik woon ook in een huis van die tijd en dat lijkt er ook op. Precies zo.

G: Glas in lood is later aangebracht. In de jaren '25 denk ik. Wat dat betreft is het gespoten glas. Grijs gespoten.

I-1: Ik ben er wel zo een beetje doorheen. Ik weet niet of jij (I-2) nog vragen hebt?

I-2: Wat voor mij nog wel een vraag is, maar zeg maar of je er antwoord op wilt geven: u bent nooit getrouwd geweest. Heeft u wel relaties gehad?

G: Ik heb wel een hele goede vriendin gehad, maar die is jong overleden. En daarna heb ik nooit meer.

I-2: Hoe oud was u toen?

G: Nou, het was zo: ik kende haar van vroeger, met Lenie Palm en zo, daar kwam zij ook. Toen zijn we een beetje uit elkaar geraakt. En toen kwam ik haar weer tegen op een of ander feest of zo, een opening ergens in de Burcht, geloof ik. En toen hebben we gezellig zitten praten. Toen zeiden we: "Kom een keer langs". Toen was ik al 50 geweest. Maar zij had een mooie grafische drukpers; zij maakte ook heel mooi werk. Ik heb nog werk van haar.

I-2: Zij was dus eigenlijk ook kunstenares?

G: Zij was ook kunstenares. En ze werkte ook bij Krommenie. Ze ontwierp toen zeil, lino. Dat was haar werk. Daarnaast deed ze grafisch werk. Ik zei: "Joh, leuk, kom een keer langs. Kunnen we leuk samenwerken". Nou, en zo is die relatie ontstaan. En toen werd ze ziek, kanker. Ze was 49 of zo. Ja, dat was niet leuk. En ik heb hier en daar nog wel eens een vriendin gehad, maar dat was niet echt een relatie met wie je gaat samenwonen.

Maar we hadden wel afgesproken, toen we het huis gingen kopen, van: denk erom, als één van ons tweeën een relatie krijgt, dan moeten we het huis wel weer gaan verkopen.

I-2: Maar als jongere had u geen relaties in de zin van een vriendin met plannen om samen een gezin te stichten?

G: Nee, dat niet echt. Leuke kennissen wel, maar verder niet.

I-2: Hoe was dat in die tijd, want iedereen verwachtte toch dat je, zie maar de woningtoewijzing. Iedereen verwachtte dat je gaat trouwen en kinderen krijgen. Hoe ging de omgeving daarmee om?

G: Nou, je denkt: ze denken maar een eind weg. En in onze familie was dat meer. Ik heb een oom die ook niet getrouwd is en ook een tante die niet getrouwd is.

I-2: En een broer ook niet.

G: Van mijn moeders kant. Van mijn vaders kant wel. Daar zijn ze allemaal getrouwd.

I-2: Maar er werd niet raar ...?

G: Nee, nee. Ze zeiden wel: "Heb je geen vriendinnen?" Maar ja, je moet wel de goede tegenkomen. Ha ha. Ik ga niet trouwen om getrouwd te zijn. Ik moet er niet aan denken. Dat lijkt me een ramp. Als ik sommige stellen zie, dan denk ik: nou ik weet niet of ik dat gedaan had.

I-1: Ja, precies.

G: In de wijkkrant, daar heb ik ook een keer in gestaan.

(Bladert door het materiaal op tafel). Belde iemand op en zegt: "Ja, ik ken jou via via. We willen gesprek met wijkbewoners". Ik zeg: "Ja, moet dat nou echt?"

(Bladert door foto's). Ja hier, met mijn broer samen.

I-1: (Leest op): Bert en Wim van der Veer.

G: Ontwerp van de buurtbewoners. Daar ging het toen om. Kijk, dat is een tekening van mijn broer, dat is een lino van mij en daar is een litho van mij. Dit is de buurt. Je had een heel grote kastanje hier staan. Die werd slecht en daar heb ik een keer foto's van gemaakt en litho's van

gemaakt. Ja, een detail van een ets. Van de Groenesteeg-begraafplaats, een detail. En dit is ook een litho.

Ik heb een keer een oogonderzoek gehad in Rotterdam. Ik had een paar rare bultjes hier zitten. Nou, naar de oogarts. Toen hebben ze een opname gemaakt en toen zag ik op computer daar, en toen zei ik tegen de assistent: “Kan ik daar een afdruk van krijgen?” Dat is zo mooi van grafische vorm. En toen heb ik een litho gemaakt en de tekst heet, dit zijn alle gegevens die erop staan, ik noem het “Zelfportret in CT-scan”.

I-2: Mooi.

I-1: Ja.

G: (kijkt naar foto's op tafel) Dat is ook een heel verhaal geweest. Dat is wel in de picture geweest.

(bladert weer) En dit is daar, moest van alles regelen met openingen en dergelijke. Kijk, dat is modeltekenen, ha ha. Geert ter Beek is dat. Die daar zit. Dit is allemaal opening. Hier ben ik ook met litho's bezig. Kijk, dit is een foto van grafisch werk wat ik dan liet maken door de cursus. Grafische opdracht. Hier nog een keer aan een tekening bezig. Hier sta ik als voorzitter. De jubileumcommissie.

I-1: Het is wel een grijze club wat ik zo zie.

G: Ja, dat is ook van genodigden. Hier heb ik ook een opening gedaan.

I-1: Volgens mij is dat Frits Langenberg [Pex Langenberg]. Wethouder van cultuur.

G: Ja. Wethouder van cultuur van Leiden. Vier jaar wethouder geweest.

I-1: Die is volgens mij nog wethouder van Rotterdam. Ik zag hem opeens op tv rondlopen.

G: We hebben ook nog een tentoonstelling gehad bij Holiday Inn. Dat was iets met Rembrandt, hier (laat foto zien). Dit is met grafiek.

I-1: Met Jetske Bont ja.

G: Dit heeft te maken met computers, geloof ik. Computerkunst ja. Dit is computerkunst en toen heb ik die man, die de PR deed van de computer, ben ik ook langs gegaan. Want ik moest natuurlijk ook geld hebben. Ze hadden wel geld gespaard, maar niet genoeg. We hebben ook subsidies gekregen, achterheen gegaan. Toen kwam ik op tijd binnen. Zei die: “Ja, een beetje PR doen”. Toen hebben we het zo geregeld. We hadden het begroot, een bepaald bedrag. Ik had een heel boek gemaakt, met allemaal uitnodigingen en posters die ik had. En toen gingen we [?] met notarissen en advocaten, die hebben het meeste geld. En dan belde ik op en dan zei ik: “Zo en zo is het geval. Ik wil een keer komen praten”. Nou, ik zal... Zeiden nee. Zei die: “Kom maar langs”. Zo kwam ik bij die computerman, kwam ik binnen, daar bij die Zoeterwoudseweg ergens. Nou zei die: “Het wordt tijd dat jij een beetje PR doet”. Toen heeft hij die tentoonstelling helemaal betaald. Helemaal. Ik zei: “Nou, dat is leuk, maar dan moet je hem ook openen”. Dat heeft ie ook gedaan. Hier, de burgemeester.

I-1: Goekoop nog.

G: Zat ie achter 'n microfoon; daar zaten de leden.

En dit was dan een tentoonstelling van cursisten. Die had ook subsidie gekregen van fonds 1818. Die mevrouw heeft hem toen geopend.

I-2: Welke foto's zijn zo belangrijk dat we ze willen meenemen in het verslag? Want het is best heel veel. Ik denk dat een heleboel waardevol materiaal bij zit, maar we moeten een selectie maken, een keuze maken.

I-1: Ja, vooral een beetje historisch.

G: Nou, we hebben ook een tentoonstelling gehad, wat ik al zei, in Holiday Inn. Een tentoonstelling over iets van Rembrandt. Hebben we posters gemaakt met de grafiekgroep. En zijn we Ars [?] en zijn we in Holiday Inn ook geweest. Hebben we tentoonstelling gehad. Heeft die de hele serie gekocht. Was heel leuk natuurlijk. De hele serie verkocht.

En we hebben ook met de grafiek, een paar jaar terug was in Nederland alles grafiek, en toen had Ars ook iets georganiseerd, maar dat was een select groepje. Waar ik het nooit mee eens

ben. Ik vind, daar moet je de leden bij betrekken. Het was wel een groep leden, dat wel. En toen hebben we, ik zit nog op etsen en niet op grafiek, en toen hebben we met die club een tentoonstelling bij Zône gehad, de galerie schuin tegenover de Hooglandse kerk zo een beetje. Die heeft keramiek, schilderijen, sieraden, meubelen en dergelijke. En hebben we een tentoonstelling als groep daar gedaan. Dat is een succes geweest, want we hebben aardig wat verkocht nog en zo. Dat was wel leuk.

Als zoiets georganiseerd wordt, doe ik wel mee. Je gaat echt geen tentoonstelling organiseren voor jezelf helemaal. Ze hebben wel gesuggereerd bij Ars, jullie moeten met zijn drieën een keer doen. Met [?] en Wim. We zijn alle drie lid. Nou, dat is zo een organisatie. Dan moet je een lijstje kopen en passepartout. Veel werk. Ik zei: “Nou, laten we dat maar niet doen. Ze kennen ons toch wel”.

I-1: Goed, zullen we het afsluiten?

I-2: Ja.

Verkleedfeest op 31 augustus 1939 Koninginnedag. Zus en broer verkleed als sneeuwman.

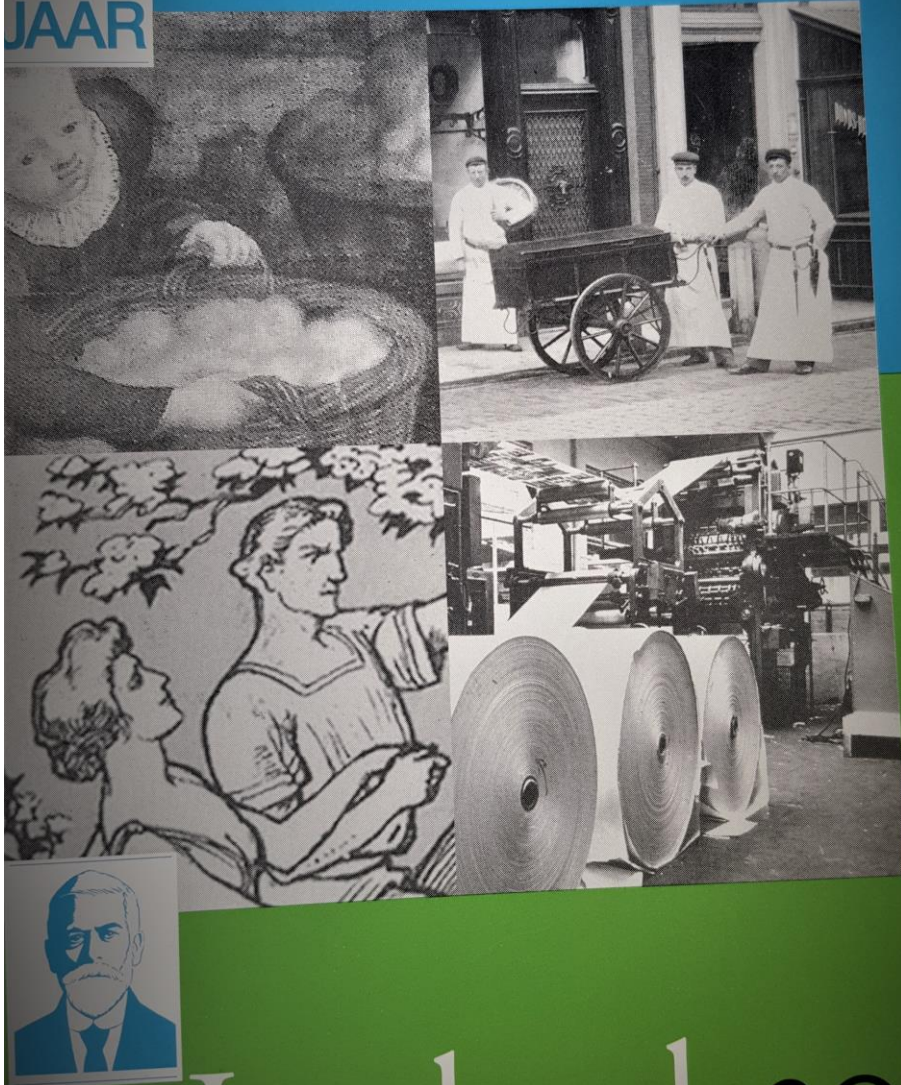
Bevrijdingsdag.

Bert aan het werk als grafisch vormgever.

Dirk van Eck-Stichting, Leiden
Negentiende en Twintigste Jaarboek
der sociale en economische geschiedenis
van Leiden en omstreken

20
JAAR

Jaarboek 2007

Vormgeving door Bert van der Veer.

Vormgeving door Bert van der Veer.

Grafisch werk van Bert van der Veer.

Grafisch werk van Bert van der Veer.

Brief van G. na het interview:

Of 't zin heeft weet ik niet, geef ik toch nog wat aanvullingen door.

Bij de grootouders van moederskant, mijn opa had een beurtvaartbedrijfje; vervoerde met een boot zand en aarde voor diverse bedrijven.

Bij de foto van mijn broer en zus als de sneeuwpoppen was tijdens het jaarlijkse speeltuinfeest op 31 aug. Georganiseerd door de speeltuin Zuiderkwartier; ook was er jaarlijks een St. Nicolaasfeest in de Stadsgehoorzaal.

De laatste maanden van de oorlog werd er in de middag pas de kachel aangemaakt in een kamer; verder was het steenkoud in huis, er was ook maar een aantal uren gas om te koken. Wij mochten om zoveel tijd een van ons eten bij een oom (broer van mijn vader) die een rijwielzaak had en de middenstand ruilde met elkaar om eten e.d.

Op de lagere school (Rapenburg 48) was er een gezamenlijke speelplaats met de Joodse school op het Pieterskerkplein; later in de oorlog is er een muur geplaatst, zodat de Joodse kinderen niet met de Nederlandse kinderen konden spelen.

Op een dag waren de leraren in een soort paniek. Wij begrepen het niet; later hoorden wij dat de Joodse kinderen op dat moment uit de school werden gehaald.

Wat betreft het exposeren van mijn vrije werk aanvulling hierop,

Ik deed regelmatig mee met de zomerexposities van Galerie Sidac aan de Hogewoerd, Twee keer geëxposeerd in de hal van een huis op het Rapenburg; een keer met vrij werk en een keer met 25 jaar nieuwjaarskaarten (lino's).

Van mijn ontworpen boeken, kalenders e.d. is een aantal ervan opgenomen in de collectie van het Museum Meermanno (Museum van het boek).

In 2016 meegedaan met de maand van de grafiek (oktober) in galerie Zône.

Bert van der Veer